

ISSN 0869—2378

Український науковий

6'92

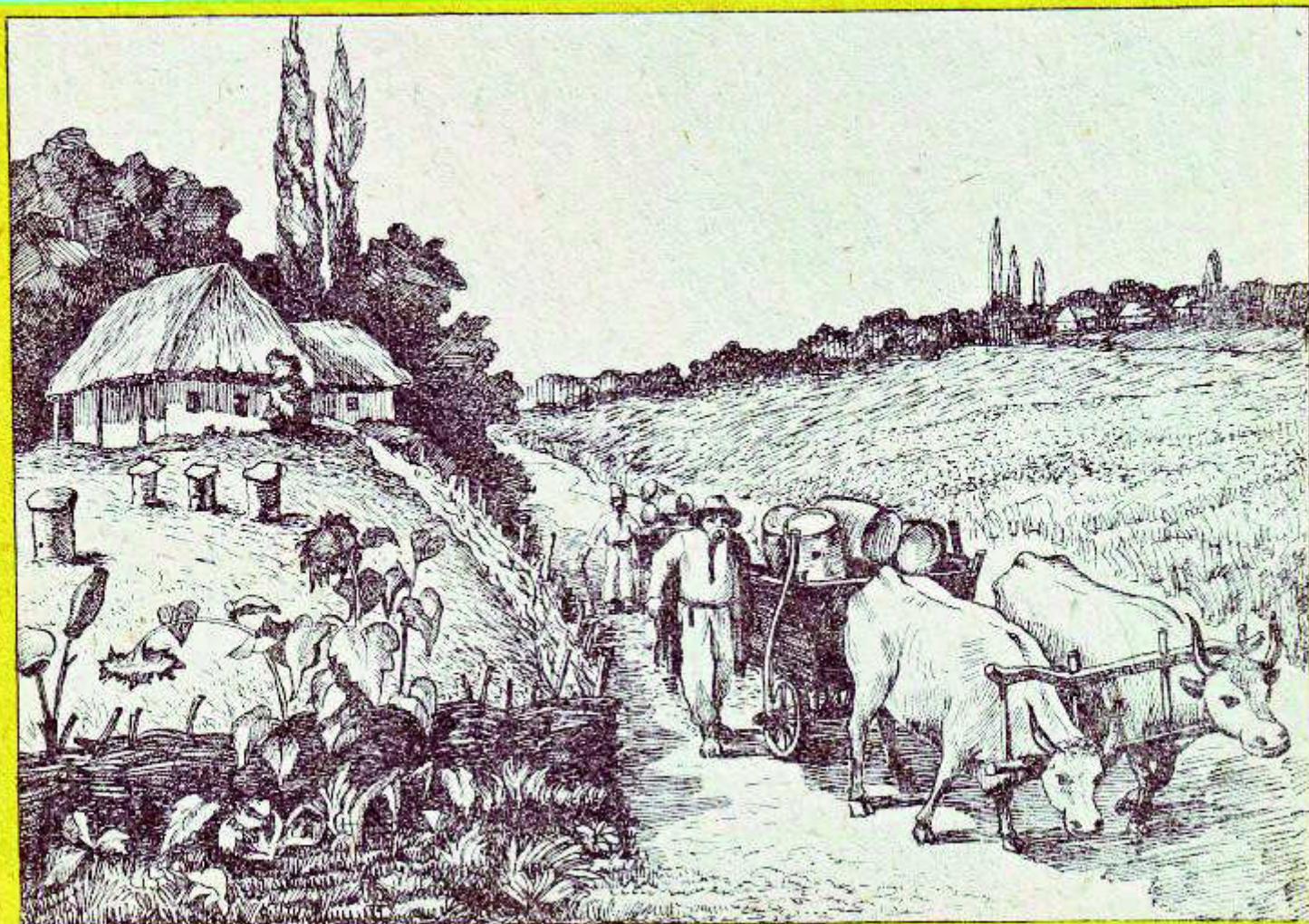
Давно це було. Ще тоді, коли рясно квітували українські степи, а повітря було таке чисте та дзвінке, що, вдихнувши, здавалося ніби ковтнув чудодійного напою. І забував чоловік про нелегкі житейські будні, і повнилася душа його гарячою любов'ю до землі рідної, високою поезією праці.

Відчуваєте, яким спокоєм і якою діловитою впевненістю віс від картини художника Г. А. Петрова, на якій зображене один з ескізів життя наших предків. Пасічники виrushають на кочівлю.

Наші предки почали кочувати десь з середини XVIII століття. І перевозили свої пасіки на досить далекі відстані. Достовірно відомо, наприклад, що бджоли з Чернігівської губернії наприкінці XVIII століття були завезені аж у Сибір. А Петро Іванович Прокопович практикував кочівлю з бджолами по декілька разів за сезон.

Місцева кочівля, епізод якої зображене на картині, як правило, здійснювалася вночі. На вози завантажували дуплянки одна на одну. Верх і низ закривали рядниною, яку, мабуть, змочували водою, коли їхали далеко. На перший погляд романтично. Насправді ж була це нелегка робота...

Б. Рудка,
копія М. Мельника
м. Тернопіль.

Український пасічник

6'92

ЗАСНОВАНИЙ У ТЕРНО-
ПОЛІ В 1914 р.
ВІДРОДЖЕНИЙ У ЛЬВОВІ
В 1991 р.

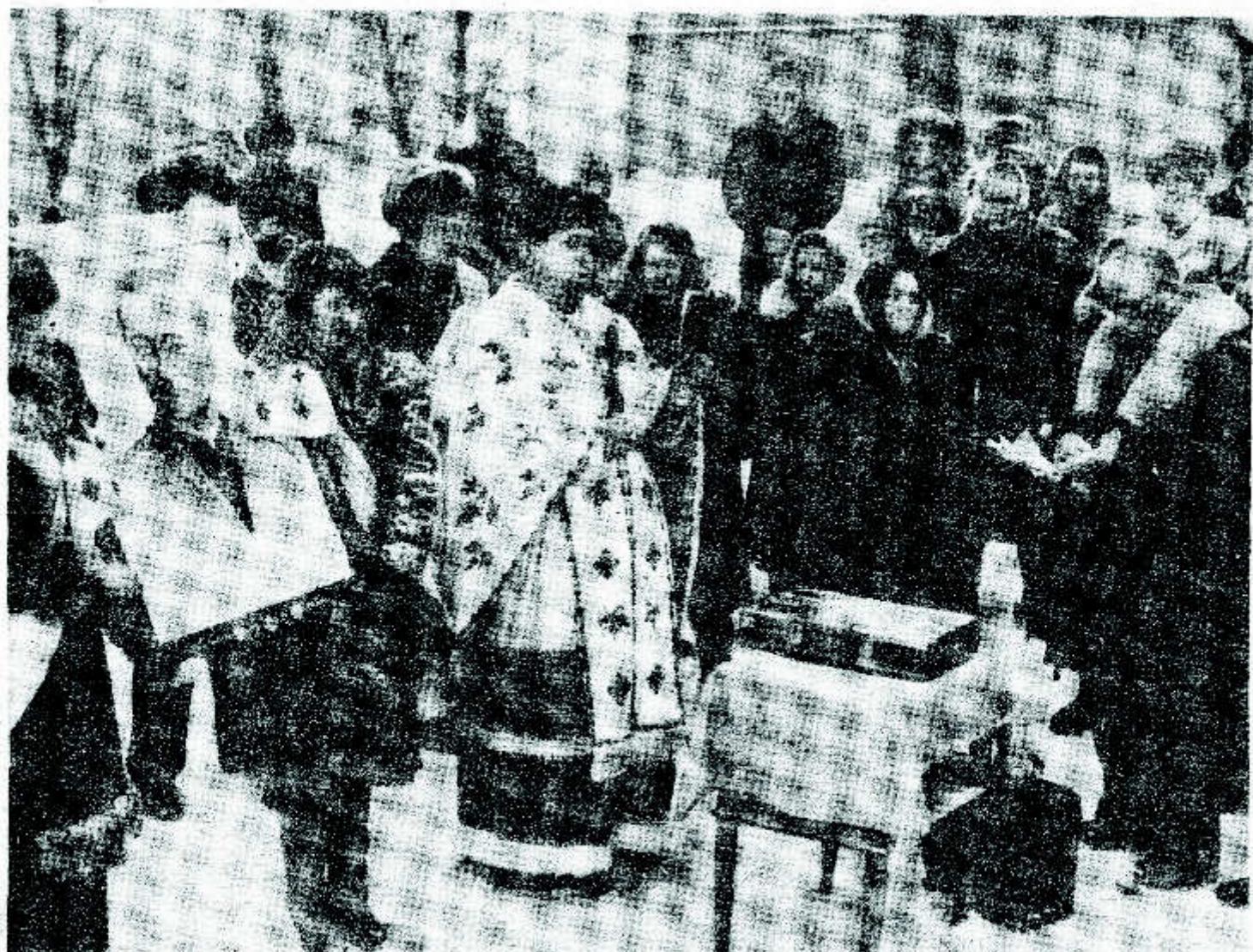
Щомісячний науково-виробничий, інформаційний масовий
галузевий орган Української Спілки Пасічників і Інституту
бджільництва імені П. І. Прокоповича Української Аграрної
Академії Наук.

П. І. Прокопович
1775—1850

Будеш, батьку, панувати...

Тернопіль, 29 грудня 1991 року. Тут відбулося освячення вулиці, перейменованої на честь видатного пасічника України о. Миколи Михалевича. У велелюдних урочистостях взяли участь парафіяні села Чернелів-Руський, пасічники м. Тернополя, представники «Тернопільбджолопрому», мешканці вулиці. Після освячення і відправи служби Божої парох села о. Григорій розповів учасникам свята про життя і діяльність о. Миколи Михалевича, що понад 40 років присвятив себе духовній і просвітницькій праці, становленню українського пасічництва.

До відома обласних, районних товариств і спілок пасічників, окремих організацій та пасічників України.

Колишнє Тернопільське міське товариство бджолярів-любителів «Нектар», перейменоване в «Подільську спілку пасічників», виступає ініціатором по увічненню пам'яті о. Миколи Михалевича — видатного пасічника України, автора першої книжки українською мовою «Пасіка» (1877 р.) і вносить у фонд Михалевича три тисячі карбованців на будівництво пам'ятника в селі Чернелів-Руський Тернопільського р-ну Тернопільської області, де похований о. Микола. Звертаємось до усіх товариств, спілок та пасічників України не бути байдужими до відродження нашої історії бджільництва, нашої духовності, підтримати матеріально ініціативу і допомогти спорудити пам'ятник на честь 150-тиріччя від дня народження о. Миколи Михалевича.

Наш рахунок: Тернопільський ощадний банк № 6350/026, р/р 1219 з поміткою «На пам'ятник». Одночасно просимо письмово підтвердити перевірення на адресу: 283113 Тернопіль-

ська обл. Тернопільський р-н с. Петриків, вул. Зелена 54 «а» Р.Б.В.

Комісія по увічненню пам'яті о. М. Михалевича.

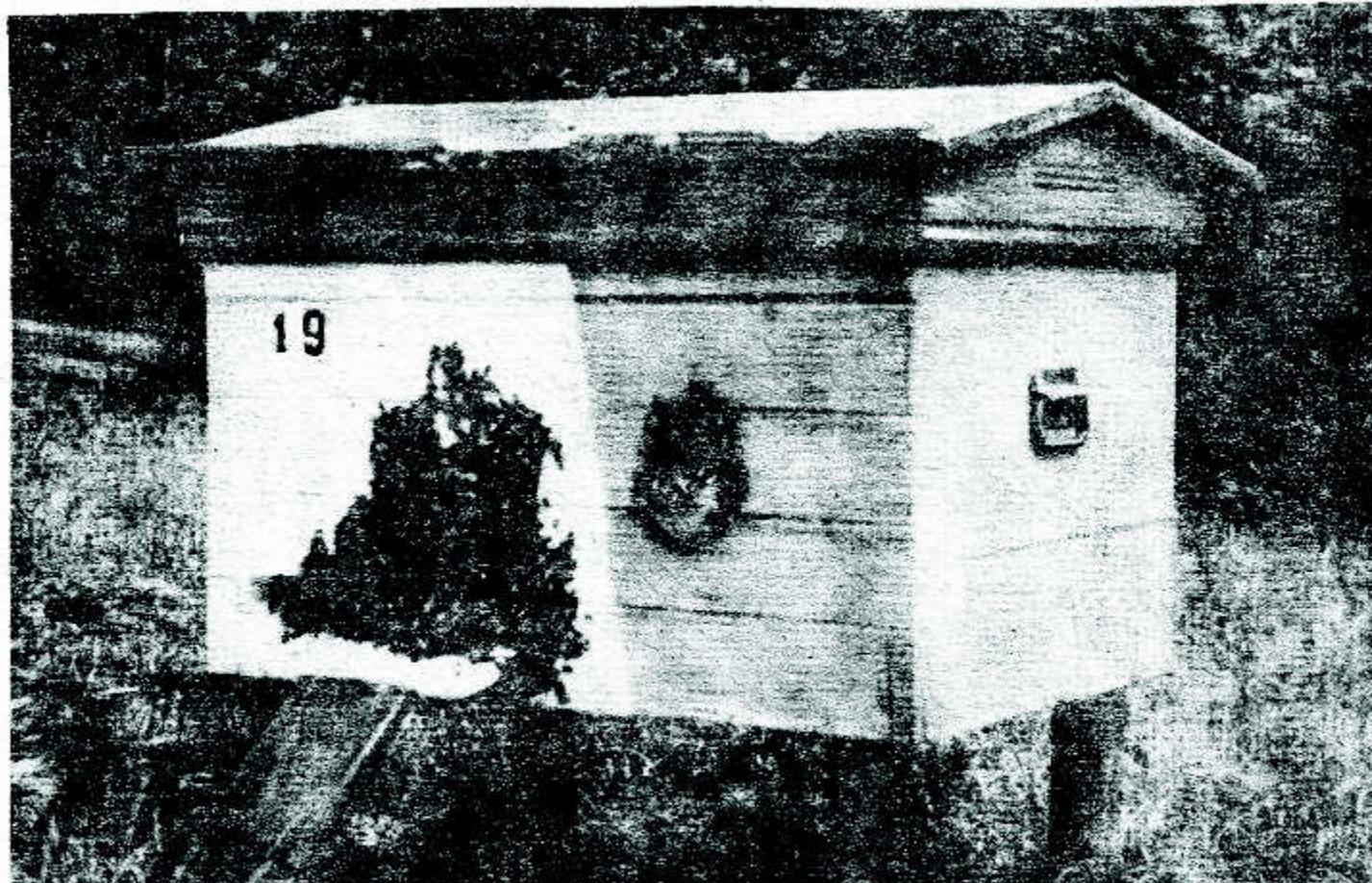
Книзі — сто років

У 1877 році товариством «Просвіта» у Львові була видана книга по бджільництву на українській мові «Пасіка», яка нанесла відчутний удар по темряві і забобонах, які панували на колодних пасіках Галичини. Автор «Пасіки» Микола Михалевич — виходець із села Рамушівці на Тернопільщині. Трудолюбивий і спостережливий, М. Михалевич систематично вів записи спостережень за життям бджіл. У 1876 році його пасіку відвідав директор Тернопільської вчительської семінарії, який, переглянувши записи, порадив їх видати.

Книга стала настільною для декількох поколінь пасічників. Витримала вона п'ять перевидань. Останнє вийшло в 1922 році, коли автору виповнилося 80 років.

Ще й зараз на Заході України в старовинних кованих скринях можна знайти, загорнуту в пожовтілий папір, книгу «Пасіка», або наука про те що треба знати, чого постаратися, та як що нам робити, щоби пасіка все добре велася».

**С. Михайлишин.
м. Новий Розділ
Львівської області.**

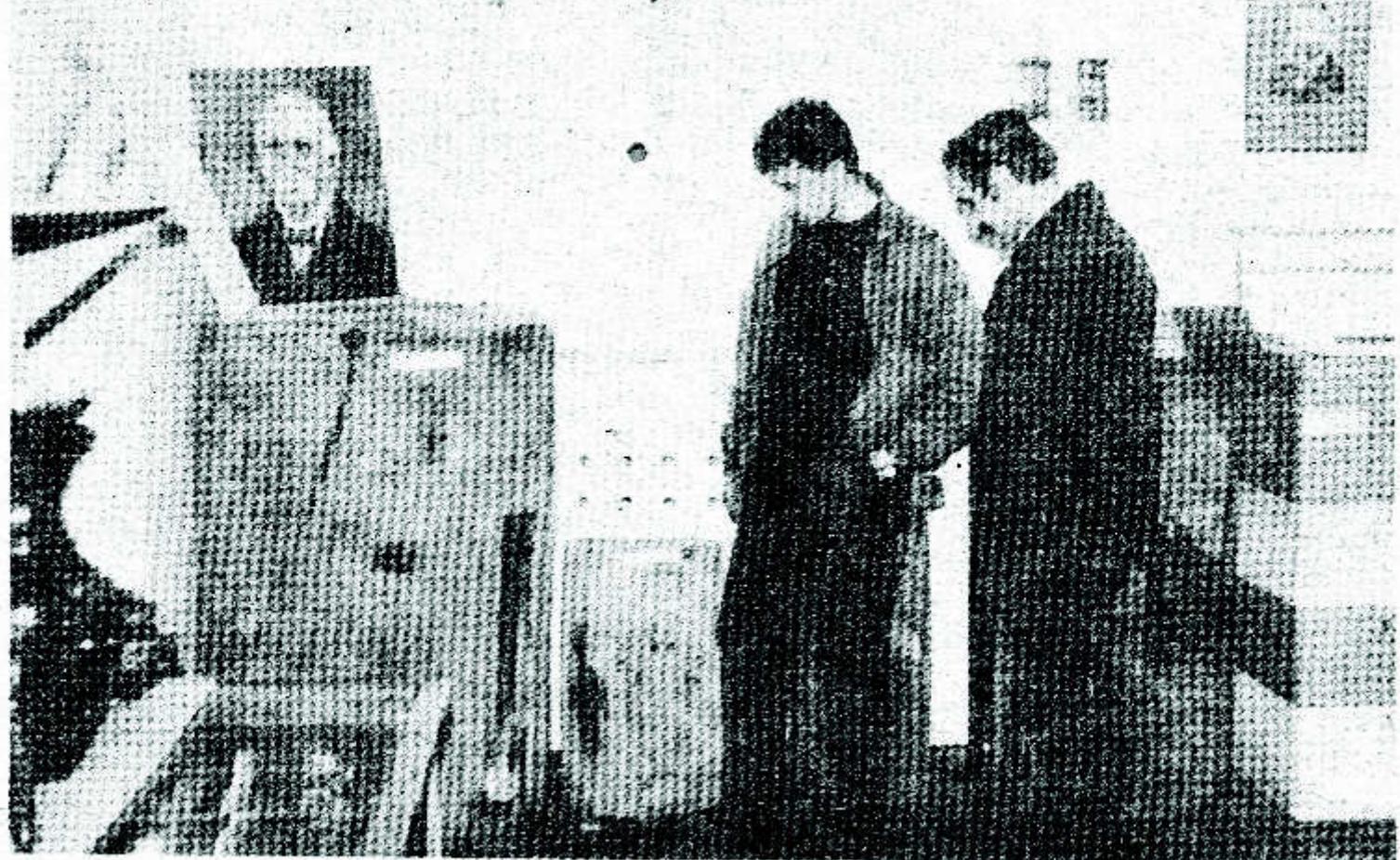
Щось буде...

Фото Б. Рудки

В історико-краєзнавчому музеї П. І. Прокоповича в м. Батурин. На верхньому знімку пам'ятник П. І. Прокоповичу на Чернігівщині.

Фото Я. Гулкевича.

ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ДОСВІД

Підсадка плідних бджолиних маток

Серед численних способів підсадки плідних маток пасічник повинен вибрати найбільш придатні до місцевих кліматичних умов, взятку та часу (весна, літо, осінь). Повинен також знати через яку причину бджоли вороже приймають їх. Сприятливі умови для підсаджування — це добрий природний взяток. У цей час бджолині сім'ї зайняті роботою і слабо реагують на деякі зміни в бджолиній сім'ї. Добре також, щоб не було вітру, грози, спеки та, не дай Бог, крадіжки.

До сприятливих умов підсадки молодих плідних маток можна віднести і недавнє осиротіння та відсутність в осиротілій бджолородині відкритого розплоду і яєчок. Краще їх приймають невеликі молоді сім'ї і, особливо недавно сформовані відвідки, де багато молодих бджіл. Великий шанс бути прийнятими мають спокійні, молоді, високоякісні матки. Охоче приймають підготовлені бджолині сім'ї якісних маток, тільки-що взятих із нуклеусів чи відвідків. Гірше — старі бджоли, коли матка довгий час не відкладала яєць, а ще ворожіше — бджоли-трутівки.

Із цього можна зробити висновок: пасічник у будь яку погоду, коли одержить чистопородну молоду матку, повинен зробити все від нього залежне, щоб її зберегти. Тут доцільно знати, яким способом в даний час скористатися. Наведу декілька способів, якими користуюся, хоч, по-правді сказати, колись у мене теж були невдачі.

Перший спосіб. Ви одержали по пошті чи у подарунок від знайомих пасічників молоду плідну матку. А в природі немає взятку. Бджоли ведуть себе неспокійно, у сім'ї необхідно замінити матку. В цьому випадку краще зробити тимчасовий відвідок буквально на трьох рамках з молодих бджіл і

розплодом, що на виході. Добре його утеплити, льоток скоротити до 2 сантиметрів. Після того, як стара бджола повернеться до свого вулика, відвідку дають під великом ковпаком молоду матку. Потрібно, щоб під ковпак потрапило декілька молодих бджіл і був мед та перга. На наступний день, як молода матка засіє яйцями сот під ковпаком, її випускають.

Другий спосіб. Його можна застосовувати тоді, коли природа не радує жаркими днями. Наприкінці дня в сім'ї, де хочуть замінити стару матку і підсадити молоду, струшують зі всіх рамок бджоли, попередньо відшукавши і забравши стару матку. Льоток повинен бути закритим. Із «росинки» обрізують бджіл настоєм м'яти чи меліси. Молоду плідну матку можна занурити в цю настойку на кілька секунд і пустити до бджіл. Льоток відкривають до 2 сантиметрів. Через хвилин 10 сім'ї повертають рамки.

Другий подібний спосіб. Можна й так: належить створити в сім'ї стресовий стан, але замість обприскування бджіл з «Росинки» їх окурюють димом. У димар можна положити трохи прополісу. Такий дим не роздратовує бджіл і через півхвилини молоду матку можна випустити.

Третій спосіб. Ви отримали особливо цінну плідну матку. В природі немає взятку, погода холодна. Потрібно з декількох вуликів вийняти рамки (3—4) з розплодом, де бджоли починають виходити із комірок. Струсити бджіл. Рамки помістити в переносний ящик з темною вентиляцією. Туди впускають молоду матку і бджіл, що її супроводжують. Можна дати 100—150 грамів води. Необхідно, щоб на рамках був мед та перга. Ящик занести в тепле приміщення на 2—3 доби. Як з розплоду вийде основна маса молодих бджіл, можна цей відвідок помістити поруч з основною сім'єю і в майбутньому при потребі з'єднати з нею.

Четвертий спосіб. Одержану матку поміщають в кліточку Тітова. З сім'ї забирають стару матку і весь відкритий розплід. У кліточці повинен бути мед, змішаний з пергою, що можна добавити трохи маточного молочка. Кліточку вставляю між рамками напроти льотка.

Зазначу, що порожню кліточку ще за кілька днів до пісадки молодої матки добре помістити в цю сім'ю, щоб теж призвичаїлась до запаху сім'ї. Через добу матку випускають. Якщо бджоли ставляться до неї невороже, тобто облизують та годують її, можна вулик закривати. Після того, як матка буде прийнята сім'єю, їй повертають відкритий розплід.

Окрім вищеописаних способів існують ще й інші, чимось подібні один на одного. Буває, приміром, гарний випадок, пасічник, оглядаючи бджолині сім'ї, раптом в одному з вуликів завважує як «співають» та виходять з маточників молоді матки. В такому випадку він повинен знати, в якому вулику підлягає заміні стара матка. І якщо сім'я, де виходять молоді матки, продуктивна, то їх можна обережно брати в руки та пускати в ті вулики, де старі матки і деяких при потребі замінити. Пускають молоду матку в льоток, не відкриваючи і не шукаючи старої. Можна молоду матку перед тим намазати медом з сім'ї, в яку її пускають.

Прийом молодої матки залежить від стану сім'ї, взятку та якості старої матки. Якщо бджоли не поміняли старої матки на молоду, то значить стара матка повністю влаштовує сім'ю.

В. Василів,
Тернопіль.

Ріст бджолиної сім'ї прямо пропорційний кількості зібраного корму. Сім'я, яка споживе більше меду, потім і виробить більше надлишку його.

У бджільництві немає більшої помилки, ніж залишати бджіл весною без великих запасів корму.

Чи має майбутнє «Колосок»?

Минуло декілька років з того часу, як журнал «Рационализатор и изобретатель» надрукував публікацію про пересувну пасічну установку «Колосок», розроблену відомим пасічником Василем Романовичем Татаренком. Потім у журналі «Пчеловодство» також була інформація про цю установку та про її переваги над іншими умовами утримання бджіл.

Використання «Колоска» дозволяє протягом цілого року розміщувати зайві соти безпосередньо в секціях установки. А зимівля бджіл, завдяки термоізольціонній конструкції секцій, проходить у стабільному, сприятливому для бджіл, середовищі і відпадає необхідність у будівництві приміщень для зимівлі. У вуликах-секціях «Колоска» використовуються вузько-високі рамки українського стандартного вулика.

Для транспортування установки необхідно тільки закрити шторки вуликів-секцій і автомобілем або трактором перевезти її в необхідне місце.

На нашому заводі була виготовлена одна така установка, що викликала немалій інтерес у пасічників-аматорів та керівників колгоспів. Але це поки що поодинокі випадки. А нам би хотілось знати, яке майбутнє може мати «Колосок», якщо розпочати масове виробництво, чи матимемо ми ринок збути? Для цього просимо тих, хто знайомий з цією конструкцією і може розповісти про переваги установки при експлуатації, поділитися своїм досвідом. Ми гадаємо, що у виграші залишаться всі — і виробники, і споживачі.

А. ГРИШКО,
начальник технічного відділу.

Адреса заводу: м. Бердичів, вул. Газопровідна, 24, завод Трансмаш, тел. 2-23-46 2-00-86.

Редакція журналу «УП» має можливість реалізувати бажаючим журнали за 1991 рік по 4 крб. за кожен номер.

Принесення і використання води бджолами

Бджоли задовольняють свій організм і розплід поживними речовинами при споживанні меду та квіткового пилку. Але, крім того, їм потрібна вода. Нею годувальниці розріджують корм, готовуючи кашку для личинок, а також регулюють температуру і вологість гнізда. Влітку, як тільки температура підвищується понад 26—27 °С, інтенсивність збирання корму спадає, частина бджіл виходить з вулика, вкриває передню стінку, а медозбір дуже зменшується. Проте частина бджіл продовжує льотну діяльність, приносить у вулик воду, щоб не допустити перегрівання гнізда. При випаровуванні маленьких краплин води з поверхні стільників та з усієї маси бджіл температура повітря знижується і не перевищує норму (35 °С) навіть тоді, коли спека досягає 40 °С. Це — важливое пристосування бджолиної сім'ї до створення необхідних умов середовища влітку. Якщо вулики не захищені від нагрівання сонцем, порушується ритм принесення бджолами води та регулювання режиму гнізда, може статись обривання стільників.

Найбільше витрачають води сильні сім'ї влітку при високій температурі та під час закривання вуликів для запобігання отруєння на оброблених хімічними засобами рослинах. В ізольовані сім'ї воду треба обов'язково наливати в годівниці, або подавати в гніздо за допомогою різних пристосувань.

Під час нектарного взятку бджоли, як правило, задовольняють потребу у воді завдяки тому, що нектар рідкий. Вміст води в ньому становить більше половини, а інколи досягає майже 90 %. Тоді бджолам доводиться випаровувати із зібраного продукту зайву воду, залишаючи у меді 18—20 %. Отже, під час медозбору збирачкам не доводиться затрачати льотну енергію на принесення води.

Весною, коли у вуликах багато розплоду, а ресурси нектару незначні, або їх зовсім нема, бджоли активно носять воду. Основними споживачами її є личинки віком 3—6 днів, які споживають кашку.

Взимку вода теж потрібна бджолам, але фізіологічна потреба задовольняється тією кількістю, що утворюється в бджолиному клубі при споживанні корму. Для цього частину комірок з медом бджоли розкривають перед споживанням.

Отже, потреба бджолиної сім'ї у воді дуже залежить від фізіологічного стану, медозбору, температури повітря, льотної діяльності та інших факторів. В літературі є дані, що за літній сезон бджолина сім'я витрачає близько 30 літрів води (Йогансон, 1980). Звичайно, норма витрачення води буде різною для пасік південних районів Степу України і зони Полісся та Карпат.

Потреба у воді задовольняється принесенням її бджолами у медовому зобику з напувалок на пасіці, краплинок роси або дощу на рослинах, водоймищ, річок. Напувалки для бджіл на пасіці — обов'язкове правило догляду за ними. Цим попереджується занесення у вулик брудної води з шкідливими мікроорганізмами та сполуками (з калюж, тваринницьких ферм).

З'ясовано, що воду приносять бджоли окремої групи збирачок, які не відвідують квіток. Наши дослідження показали, що за посушливої погоди у степових умовах Луганської області середня вага зобиків з водою становить 41,5 міліграма вранці, 42,9 міліграма вдень і 45,5 міліграма о 17—18 годині. Як видно, навантаження їх протягом дня зростає. Очевидно, за вищої температури вдень бджола-збирачка якусь частину рідини із зобика витрачає на власні потреби під час польоту. В дослідах під час зважування траплялися бджоли, в зобиках яких містилось понад 60 міліграмів води. Серед збирачок води найбільший процент бджіл з навантаженням від 40 до 50 міліграм.

У посушливі дні принесенням води зайнята майже половина бджіл, що прилітають у вулик (45,9 % до загального числа). Коли нема взятку, зареєстровано 60—72 % бджіл з водою від загального числа тих, що прилетіли у вулик.

За даними П. Н. Комарова (1931) висока активність принесення води спостерігається влітку, також після вимушеної сидіння у вулику внаслідок нельотної погоди.

Отже, пасіки не слід залишати без уваги щодо забезпечення бджіл водою. Заповнюючи напувалки, слід враховувати якість води. За даними В. А. Нестерводського (1966) найкращою для бджіл за мінеральним складом є джерельна вода, а м'яку, наприклад, дощову, необхідно підсолювати (5 г кухонної солі на 1 л).

Н. Семенова, В. Поліщук, працівники кафедри технології виробництва продукції бджільництва Української сільськогосподарської академії, м. Київ.

Утримую у вуликах-лежаках

Багато пасічників утримують сім'ї у вуликах-лежаках, з яких меду не завжди візьмеш. Хочу поділитися з Вами своїм досвідом утримання бджіл у вуликах-лежаках.

Я утримую в одному вулику-лежаку по дві сім'ї протягом цілого року. На літній період на такий вулик ставлю надставки, які вміщають по 10 рамок, що застосовуються в даному типі вулика.

Корпуси для надставок виготовляю з дощок м'якої породи товщиною 25—30 мм.

Весною, коли зацвіте кульбаба, а сім'ї обсідатимуть по 10 рамок, маючи по 8 рамок з різновіковим розплодом, на сім'ї ставлю корпуси-лежаки.

Цю роботу виконую наступним чином: з гнізда виймаю три рамки з розплодом, а на їх місце в гніздо ставлю три рамки з вошеною. Рамки з червою розміщаю в корпусі-надставці. Поміж ці рамки і по краях ставлю рамки з вошеною. Корпус поміщаю на гніздо сім'ї, з якої забрано рамки. Якщо маєте відбудовані рамки, то їх закріпіть у корпусі по краях гнізда.

Утеплювати таке гніздо не потрібно, адже тепло знизу піднімається вверх і добре обігріває розплод у надставці.

Через 3—5 днів, коли при наявності взятку бджоли відбудують рамки з вошеною, приступаю до розширення гнізда в надставці, тобто розсуваю відбудовані рамки, а поміж них ставлю рамки з вошеною.

Так за 10—15 днів сім'я обсідатиме гніздо і надставку повністю, при цьому місце знаходження матки не має значення. Якщо весна багата на взяток, то продовжує відбудовувати вошенну, відбираючи відбудовані рамки, а на їх місце ставлю рамки з вошеною.

Весною пасічнику вигідно відбудовувати рамки, тому що у цей період сім'я буде тільки соти з бджолиними комірками. За весняний період сім'я може відбудувати 8—12 сотрамок, не пошкодивши їх трутневими комірками. Якщо починається літній взяток, то я з верхнього корпуса забираю одну рамку, а дів'ять, які залишилися в корпусі, трохи розсуваю. Бджоли добудовують висоту комірок і матка в такі комірки не може відкладти яєчка. У такі соти вміщається більше меду.

При відбиранні меду пасічницьким ногем з електропідігрівом зрізаю соти «до бруска», залишаю стільник товщиною 25 мм. Цим самим збільшу вихід воску на свої пасіці.

Недоліком такого методу є те, що корпуси використовую з весни до осені, а через зиму потрібно мати приміщення для їх збереження.

Також огляdatи таку сім'ю важкувато, бо, щоб заглянути в гніздо, потрібно зняти корпус, який деколи буває досить важким.

С. ОЗАРКО.

Галицький р-н,
Ів.-Франківська обл.

Хто може бути пасічником?

Бджільництво весь час розвивається, вдосконалюється. Перед ним ставляться все більш високі вимоги і завдання, а разом із тим підвищені вимоги і до пасічницьких кадрів. Виникає питання: хто ж може бути пасічником?

Бажаючих мати особисту пасіку стає все більше. Але не кожен розуміє, що пасічницька праця не з легких, бо у ній поєднується багато професій.

Найперше, треба дуже добре знати життя бджіл, любити нелегку працю колоних і природу рідного краю. Потрібні велике терпіння і спокій при роботі з бджолами. Ці комахи люблять чистоту і охайність і не терплять, якщо хтось порушує їх. Часто порушника вони карають. Скупа і запопадлива людина працювати пасічником не може. Бо, як правило, веде пасіку збитково, шкодить бджолам і собі. У такого пасічника бджоли не ведуться.

Таких легко відзначити у бджолярському товаристві. Хороші пасічники ніколи не звинувачують бджіл, не шукають виправдань при невдачах, а аналізують свої дії і шукають, де і в який час допустили помилки. Знайшовши їх, ніколи більше не повторюють.

Хороші пасічники дбають про здоров'я бджіл, бо це є основою успіху в роботі. Крім біології бджолиної сім'ї, треба знати ботаніку, фенологію, основи агротехніки, її вплив на виділення нектару, медову продуктивність ентомофільних рослин, вміти визначати її.

На основі медопродуктивності треба вміти складати медовий баланс. Знаючи його, можна передбачити скільки в який період сезону можна зібрати меду.

На основі аналізу медового балансу треба зробити аналіз матеріальної бази пасіки. Це допоможе завчасно придбати потрібний інвентар, посуду, вощину, заготовки для рамок та інші засоби.

Обов'язковими і необхідними є зоотехнічні і ветеринарні знання. Бо без них неможливо вести племінну роботу, цілеспрямований відбір бджолосімей по комплексу господарських ознак, створити високопродуктивне племінне ядро.

Не знаючи хворів бджіл, важко помітити захворювання. А несвоєчасне виявлення, профілактика та лікування бджіл призводить до загибелі не тільки окремих сімей, а й цілої пасіки.

Треба вміти майструвати, мати столярний інструмент. Кому не приємно виготовити своїми руками вулик, воскотопку чи воскопрес?

За повсякденними клопотами пасічник і не помітить, що у своїй роботі він застосовує і основи економіки, бухгалтерського обліку, метеорології. Не завадить вміти водити мотоцикл, автомашину, трактор. Це теж стає у пригоді.

Як бачимо, у своїй повсякденній роботі пасічник поєднує багато професій і всі вони йому потрібні. А суміщувати стільки професій може лише працьовита людина, лінівому це не під силу.

Кожен пасічник, як правило, хороший співбесідник, добрій і людяний за характером.

Однак, не треба розчаровуватись, коли щось не вдається. Знання, навики і досвід приходять з часом, а спеціальні знання можна набути в навчальних закладах, які готують кадри для бджільництва. Необхідно наполегливо працювати і вчитися, тоді й успіх не забариться.

В. БАШУК, міжрайонний зоотехнік
ВО «Львівбджолопром».

Повірмо, і... перевірмо

Спостерігаю за явищами у природі з дитинства. Пригадую, якось запитав у матері: «Чому в нашій річці жаби змінили зелений колір на коричневий?»

— Незабаром буде дощ, — відповіла мама.

І справді, під вечір задощило. Я зрадів,

що знаю вже одну прикмету. Відтоді став спостерігати за небом, водою, тваринами, птахами, комахами.

Згодом дізнався, що пір'їсті хмарки, схожі на риб'ячу луску, віщують дощ за три доби, візерунчасті — за півдоби. Все цікавило мене, малого хлопчину: і чому ластівки літають то низенько, то високо, і чому горобці купаються, чому кури скубуть пір'я і рано сідають на сідало? Багаторічні спостереження за природою підтвердили ще одну народну прикмету: якщо рано розвинеться вільха, то буде врожай на картоплю. Коли ж швидше розпуститься береза, то врожаю щедрого не сподійся. І ще: якщо вільха швидше зазеленіє від берези — на дощове літо, і — навпаки.

На земній кулі росте 600 видів дубів. На території колишнього Союзу — 19, і тільки три з них — на Україні. Для прогнозування зим ми користувалися дубом звичайним та червоним. Коли на звичайному рясно жолудів, то зима має бути багатосніжною, і — навпаки. Якщо жолудів доволі на червоному дубі, то сподіймось зими теплої, і — навпаки. Як бачимо, зими 1990—91 років та 1991—92-го малосніжні і доволі теплі. А по минулорічній осені вже можна прогнозувати зиму на 1993 рік. Наскільки пам'ятасмо, торішнє літо було дощовим, осінь, за винятком вересня, теж. Це негативно відбилося на розвитку дерев. Насичені літньою вологою коріння одержали ще й чималу дозу осінньої вологи. Тому їх вегетація тривала фактично до морозів. У тій же мірі і молодих пагонів та бруньок, котрі грунтуються ще в серпні. Тож навіть невеликим цьогорічним морозам вдалося приморозити молоді пагони дубів та бруньки, прижалити кору. Значить, можна сподіватись, що в 1992 році не буде рясних жолудів на дубі звичайному, а тому зима 1992—1993 років знову виявиться малосніжною.

Інша картина з червоним дубом. Він більш стійкіший, і рясність жолудів може прогнозувати неморозну зиму. Окрім дубів, є ще ряд прикмет, по яких можна завчасу визначити, якою буде зима. Це і погода на Покрову, і кількість східних вітрів, і час відльоту журавлів, ластівок, число виводків у ластівок тощо.

Чимало народних прикмет закарбувалося у моїй пам'яті. Про всі одразу не розповіси.

П. Романовський,
Черкаська обл.

Про другу генерацію бджоли-листоріза мегахілиротундата в Україні

Бджолу-листоріза широко використовують в якості запилювача люцерни. Цей вид був завезений в нашу країну декілька років тому з Канади. В літературі подаються відомості про те, що бджола — листоріз у Канаді має одне покоління на рік. Кліматичні умови цієї країни стали причиною появи невеликого процента бджіл другого покоління. Так, Хобс і Річардс зауважують, що вони протягом десятиріччя добилися того, що тільки з 4,6 відсотка чашечок з'являється друге покоління.

У 1991 році на Полтавщині придбали кокони бджоли-листоріза на Єршовську дослідну станцію. Після інкубації бджоли вивозили на поле люцерни в різні строки. Першу партію вивезли на першу платформу з вуликами — 18 червня. Другу платформу встановили на полі — 21 червня, третю — 23, четверту — 25 і п'яту — 26 червня.

Ми заміряли температурний режим у повітрі в період вивезення бджіл у поле. На кожну платформу були встановлені термографи. На основі вимірювань встановлено, що в цей час найнижча температура дорівнювала 18 °C, а найвища — 25 °C. В період льотно-гніздової діяльності бджіл найнижча температура була 21 °C, а найвища — 38 °C.

За нашими даними видно, що в цьому році на Полтавщині частина передлялечок бджоли-листоріза не впадала у діапаузу і вийшла друга генерація бджіл. Вихід їх почався 4 серпня, а масовий виліт спостерігали 10 серпня.

На основі аналізу результатів встановлено, що друга генерація була більш численною з чашечок, які вивозили на поле першими і які були запечатані раніше в сезон, що ми позначили на платформах 1—3.

Так, першими вивезли бджіл, які знаходились на першій платформі і близько половини — 49,2 відсотка закладених чашечок дали другу генерацію. Просліджується також тенденція, що чим пізніше вивозили бджіл у поле, тим спостерігалась менша чисельність другої генерації. А так як останніми потрапили на поле бджоли, що знаходились на п'ятій платформі, то в результаті тільки 18,2 процента комах розвивались без діапаузи.

Появу другої генерації бджоли-листоріза можна пояснити тим, що в цьому році спостерігався високий відсоток запечатаних чашечок у ранній сезон через дуже високу температуру під час гніздування бджіл. Це ще можна пояснити і тим, що ми розвертали платформи за сонцем тричі на день. Тим самим продовжували бджолам теплі світлові дні майже на три години і таким чином давали змогу самкам швидше конструювати та заповнювати провізією чашечки.

Незважаючи на те, що бджіл другої генерації було багато, вони розлітались через незначну кількість квітучих рослин у серпні-вересні. Звичайно, в цей час шанси виведення потомства були незначні, бо вже відчувалось похолодання і скорочення періоду сприятливих дінних температур.

У цей час на продуктивність впливали також біологічні фактори, як зменшення популяції самок через нестачу корму, збільшення загибелі незрілих личинок, тому що вони погано харчувались. Це і призвело до того, що бджоли другої генерації виробили мало чашечок і вони виявилися слаборозвиненими.

Наведені дані свідчать, що використання бджіл другої генерації в умовах Полтавщини, звичайно, позитивних результатів не дасть. Річардс рекомендує, щоб частково уникнути втрат при розвитку другої генерації треба затримувати інкубацію бджіл так, щоб вони не виходили раніше 1 липня. Однак у даному випадку виробництво насіння люцерни буде нижчим у зв'язку з недостатнім запиленням перших квіток.

І. КИРЕЄВА, кандидат біологічних наук,
О. МАГДА, голова колгоспу ім. Калініна
Глобінського р-ну Полтавської обл.

Колектив журналу «Український пасічник» сердечно вітає Харківське товариство пасічників з організацією випуску газети «Улей» та бажає редакційному колективу творчих успіхів і міцного здоров'я.

Про пилок і його «таємниці»

Для того, аби пасіка була рентабельною, з неї необхідно брати не лише мед, а й інші продукти бджільництва — пилок, прополіс, маточне молочко. На жаль, більшість пасічників-аматорів виявляє цьому обмаль уваги.

Не хвалюсь, але із своєї пасіки, окрім меду, відбираю за сезон до 20 кілограмів пилку, 1,5—2 — прополісу, а також певну кількість маточного молочка (для власних потреб). Причому, одержую ці продукти без особливих затрат.

Хотів би поділитися зі своїми колегами досвідом збору, переробки і зберігання квіткового пилку. Мої вулики обладнані пилковловлювачами власної конструкції. Переконався у їх вигідності і зручності у порівнянні з тими, що іх виготовляють промисловість і кооперативи. До речі, користуюсь ними вже кілька років. При підборі пилковловлювачів пасічник перш за все повинен звернути увагу на простоту їх конструкції, яка повинна мати два положення — робоче, коли відбирається пилок, і неробоче, коли бджоли вільно заходять у вулик. Пилковловлювачі, що мають лише робоче положення, застосовувати не можна, їх конструкція повинна бути такою, коли б переход із неробочого в робочий стан (і навпаки), можна було здійснювати швидко, зручно і не травмувати бджіл.

Збір пилку починаю днів через 10 після того, як встановиться стійкий літ бджіл. Це припадає на другу-третю декаду квітня. До цього часу бджоли, що зимували, замінюються новою генерацією і сім'ї вступають у фазу активного росту. Певна частина льотних бджіл зайнята збором пилку, якого надходить у вулик до 0,5 кілограма за день.

Побоювання, що частковий відбір пилку негативно позначиться на вирощуванні розплоду чи медозбору, безпідставні. Сім'ї середньої сили за сезон витрачають близько 30 кілограмів пилку і відібрани 1—2 кілограмами негативно вплинути на силу сім'ї не можуть. Адже це тільки 3—5 відсотків від того, що приносять бджоли.

Доречно буде нагадати, що пасічники не бояться відбирати для себе не 3, а 20 і більше відсотків від принесеного у вулик меду. Це для порівняння. І ще: якими б не були конструкції пилковловлювачів, за їх допомогою збирається тільки третина обніжки.

Пилковловлювачі на декілька днів я залишаю в неробочому положенні. Це для того, щоб бджоли звикли до нового вигляду льотка. Відразу після навішування пилковловлювача виникає деяке блукання бджіл навколо вулика, однак через годину-две вони заспокоюються. Пилковловлювачі знаходяться на вуликах весь сезон. Навішу їх на той льоток, через який проходить більшість бджіл. Бажано, щоб це був верхній, бо з пилковловлювача в цьому випадку зручніше відбирати пилок, вставляти і виймати пристрій.

Якщо бджоли працюють на два льотки, то перед навішуванням пилковловлювача вони повинні звикнути літати через один. Приладнувати два пилковловлювачі на оба льотки не бажано, бо нема в цьому потреби.

У робочому стані, якщо сім'я дуже сильна, можливе скучення бджіл на прилітній дошці пилковловлювача. В цьому випадку пилковідбірну решітку потрібно витягнути, дати змогу бджолам вільно зайти у вулик, а тоді вставити другу решітку, на якій, окрім стандартних отворів по 5 міліметрів, є 2—3 отвори по 10 міліметрів. Через ці отвори частина бджіл буде вільно проходити у вулик і тоді не буде виникати скучення. Якщо нема потреби у таких отворах, їх можна заклеїти шматком липкої стрічки. З початком щедрих взятків (чорноклен, акація) пилковловлювачі тримаю в неробочому стані.

Щоденно від сім'ї можна збирати від 40 до 150 грамів сирого пилку.

Вставляю пилковловлювачі зранку і вимаю в середині дня, не пізніше 14-ї години. З цього часу і до наступного ранку прохід бджіл у вулик вільний. Після дощової ночі і в сиру погоду, а також при нічних заморозках, бджоли пилок не несуть. Тому і вмикати пилковловлювачі нема потреби. Належить пам'ятати і те, що бджоли збирають пилок в радіусі 400 метрів від вулика. Нектар, як відомо, вони беруть на віддалі значно більші (2 кілометри і далі). Тому треба ретельно вибирати місце для пасіки. Як до збору меду, так і пилку пасічник повинен підходити творчо. А досвід з часом прийде.

Відомо, що зібраний пилок має високу вологість (до 25—30 відсотків) і швидко псується. Тому після відбору з пилковловлювача його потрібно підсушити. Зберігати квітковий пилок можна тільки в законсервованому виді. Найпростіший консервант — цукрова пудра. Для цього одну частину свіжозібраного пилку змішують з двома частинами пудри. Опісля суміш вкладають у скляні банки, добре утрамбовують,

зверху засипають на один сантиметр пудрою і закривають кришкою. При такій консервації пилок зберігає нормальну вологу, твердість і біохімічні зміни в ньому незначні. Його можна зберігати при кімнатній температурі, але краще в прохолодному місці. Весною пилок можна використовувати для приготування білкової підгодівлі бджіл. Для економії цукрової пудри пилок належить просушити в теплому приміщенні, розгорнувши шаром в 1—1,5 сантиметра на натягнутій на рамку тканині. Бажано робити це на протязі. Після просушування пилку суміш можна готувати у співвідношенні 1:1 (на одну частину пудри одна частина пилку по об'єму).

Такий, злегка підсушений пилок, вологостю якого нижча 20 відсотків, можна консервувати і медом у співвідношенні 1:1. Краще, щоб мед був осівшим, позаяк пилок не буде підноситись наверх. Коли ж мед рідкий, пилок спливає, однак суттевого значення це не має, адже мед з пилком осідає і їх можна перемішати.

Суміш цю можна застосовувати в медичній практиці, а також для білкової підгодівлі бджіл. Зберігати його належить в прохолодному місці, уникнути промерзання, що може позначитися на біологічній якості пилку.

Зауважу, що обніжку вологістю вище 20 відсотків консервувати небезпечно. Суміш може забродити. Ще можна консервувати пилок і методом сушіння. Сушити треба в теплому приміщенні (але не на сонці), бажано на протязі. Для цього потрібно насипати пилок шаром 1—1,5 см, періодично перемішуючи. В залежності від вологості повітря цей процес займе тиждень і навіть більше. Пилок вважається сухим, коли гранули важко розбити. Але треба мати на увазі, що при тривалому сушінні їх може пошкодити воскова міль.

Пропоную сушити пилок за допомогою двох електроламп потужністю 40—60 Ват, приладнаних у корпусі багатокорпусного вулика. Зверху корпуса ставлю раму з натягнуту рідкою тканиною, на якій шаром 1—2 сантиметри є пилок. Корпус ставлю на стіл, підкладаю під один бік корпуса невеличку підкладку, щоб була циркуляція повітря. Раму з пилком зверху прикриваю папером, у якому роблю декілька отворів для виходу теплого вологого повітря. В таких умовах пилок висушується швидше, ніж за добу. Температура від ламп по середині корпусу не повинна перевищувати плюс 40 °C.

Висушений пилок зсипаю в скляну банку, яку зберігаю щільно закритою. Че-

рез 10—15 днів пилок необхідно перевірити чи нема в ньому личинок воскової молі. Зберігати пилок потрібно в прохолодному сухому місці. Банка місткістю 1 літр містить 800 грамів сухої речовини. Для зберігання пилку можна використовувати і поліетиленові мішечки.

А. Биченко,
Луганська область.

НА «VOLVO» — В СРСР

Нині, здавалося б, здивувати чимось людей нелегко. Та, виявляється, що цілком можливо. Принаймні журналу «Пчеловодство» спільно з Київським державним сільськогосподарським підприємством «Нектар» це вдалося досить оригінально. Як видно, автомобіль «VOLVO» вартістю у 2000000 карбованців додав людям творчої винахідливості.

Щодо спонсорського внеску киян у фонд підтримки російського журналу, то це, зрозуміло, справа приватна. А ось реклама, вміщена на третьій сторінці обкладинки у 3—4 номері, викликає не лише здивування. Йдеться про те, що Київське державне підприємство «Нектар» готове до видання довідник «Пчеловодство в СССР». Підкреслюється, що «справочник «Пчеловодство в СРСР» — ваш постійний спутник на пути к рыночным отношениям» і «Справочник «Пчеловодство в СССР» будут пользоваться деловые люди в СССР, Европе, США и Канаде». Ви уважно вчиталися? Виявляється, СРСР існує та ще й збирається мати солідні ділові зв'язки. А може «Нектар» і «Пчеловодство» мають на меті відновлення СРСР? Ото буде дивина, якщо автомобіль виграє хтось з читачів-демократів! Уявляєте: на «VOLVO» — в СРСР!!!

М. Фенчак.

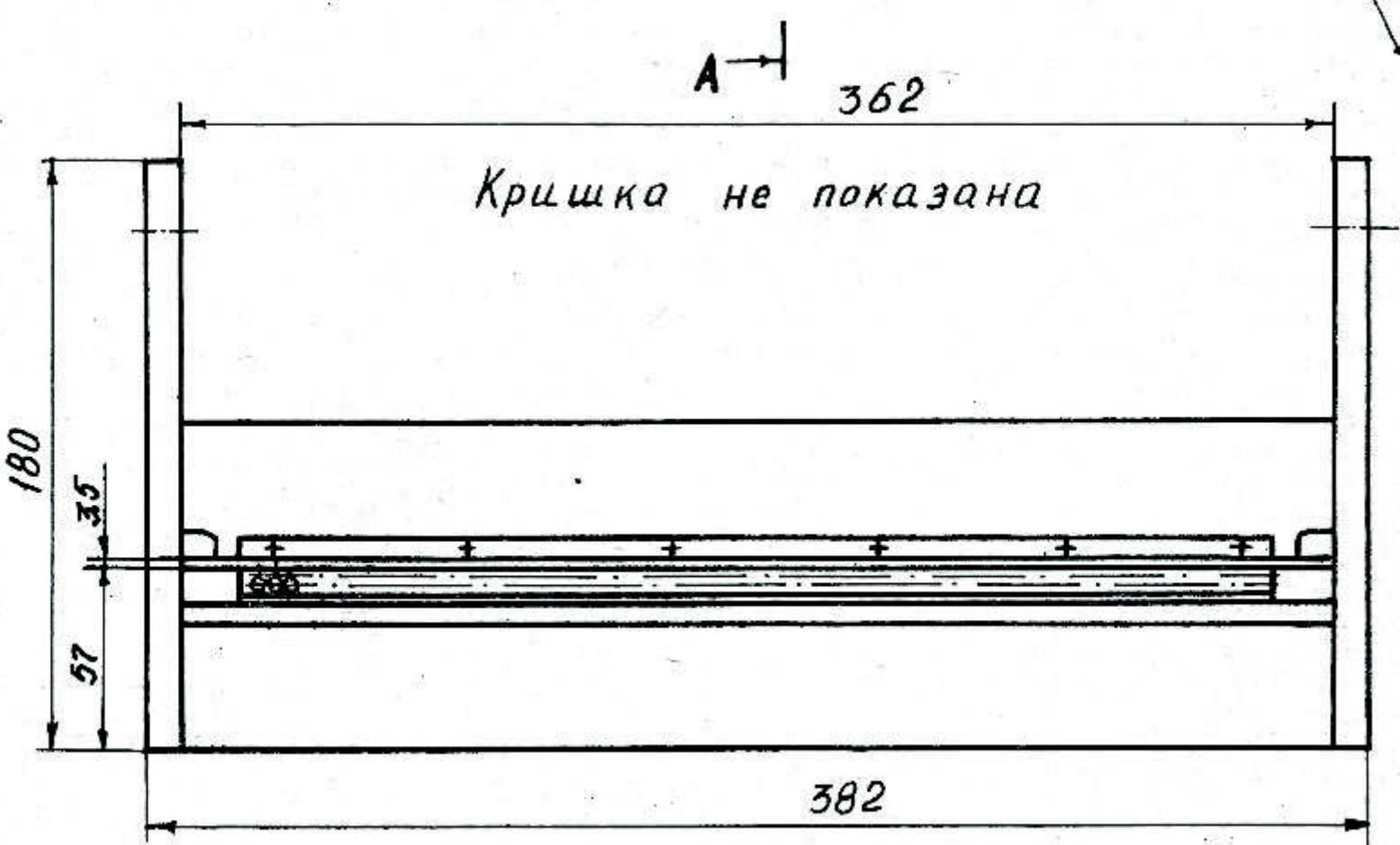
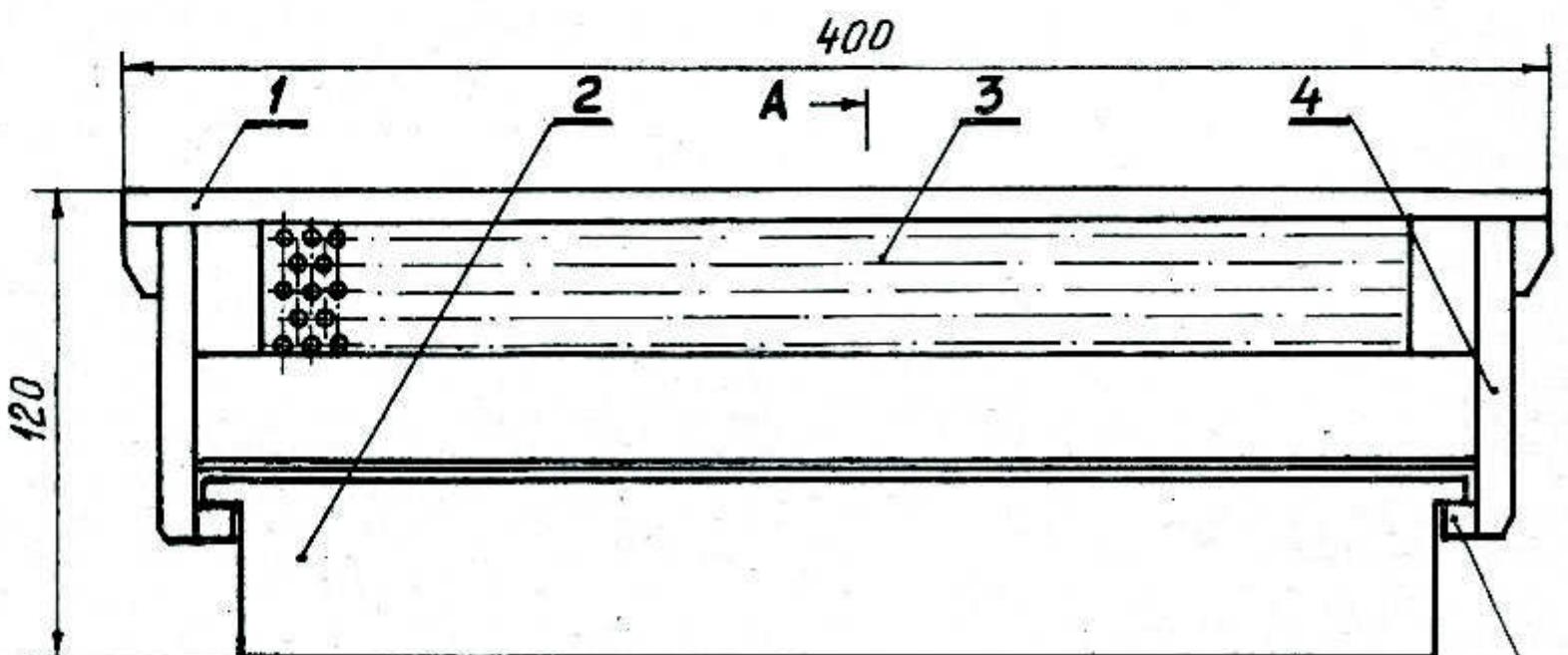

Приставка- пилковловлювач

В редакцію «УП» надійшло дуже багато листів з проханням про друкування різноманітної інформації, яка необхідна при утриманні, розведенні бджіл у вуликах Делона, а також зборі бджолопродуктів. У дру-

гому номері «УП» за 1992 рік вміщено конструкцію вулика Делона. В цьому номері журналу подаємо конструкцію приставки-пилковловлювача.

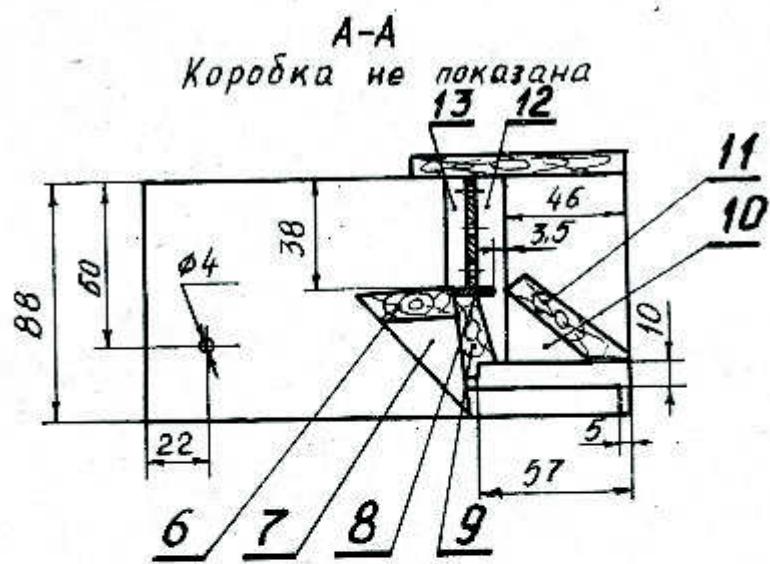
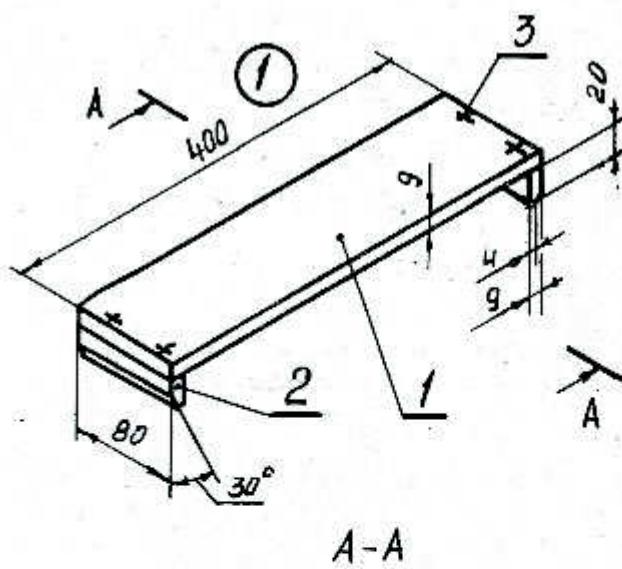

Рис. 1. Загальний вигляд пилковловлювача.

1 — кришка, 2 — коробка, 3 — решітка, 4 — стінка, 5 — планочка, 6 — дощечка, 7 — косинка, 8 — ситко, 9 — стойка, 10 — косинка, 11 — приставна дощечка, 12 — планка, 13 — планочка.

A-A

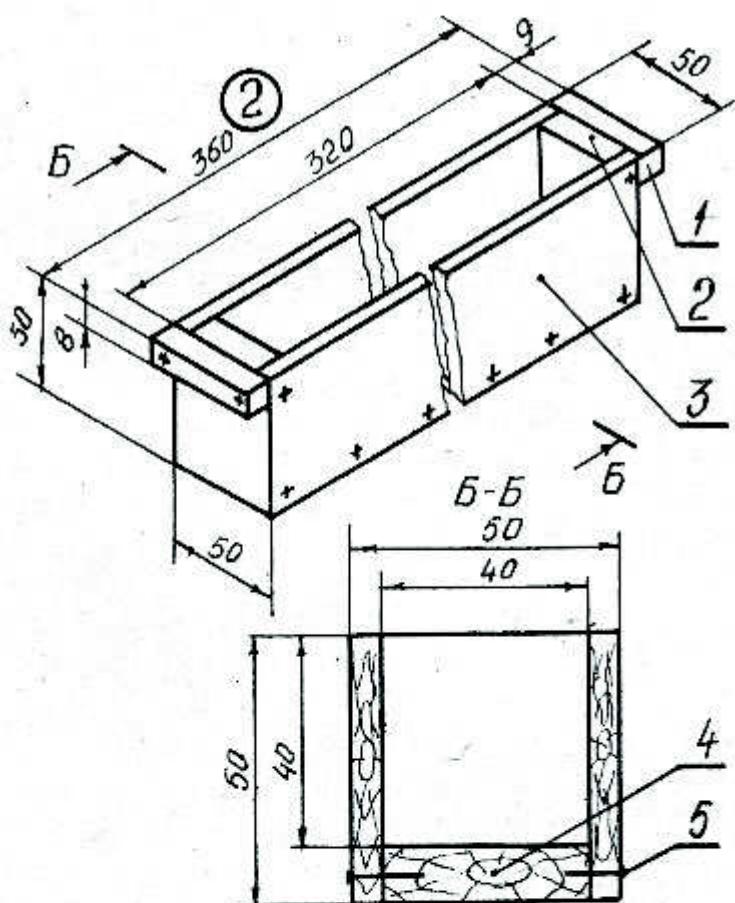

Рис. 3. Коробка.

3.1. Планочка ($50 \times 9 \times 8$ мм),
3.2. Стінка ($50 \times 40 \times 10$ мм),
3.3 Стінка ($340 \times 50 \times 5$ мм),
3.4. Дно ($320 \times 40 \times 10$ мм),
3.5. Цвяхок.

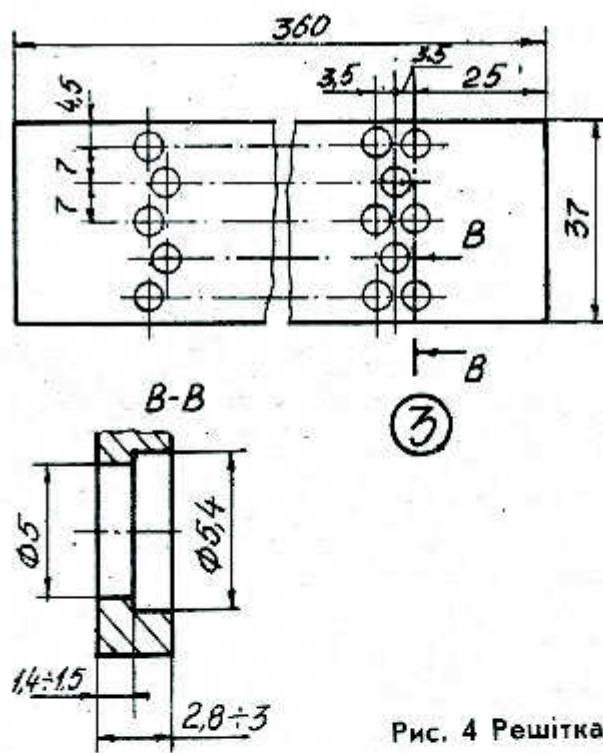

Рис. 4 Решітка.

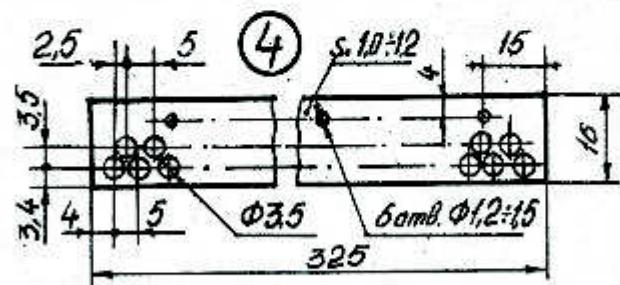

Рис. 5. Ситко.

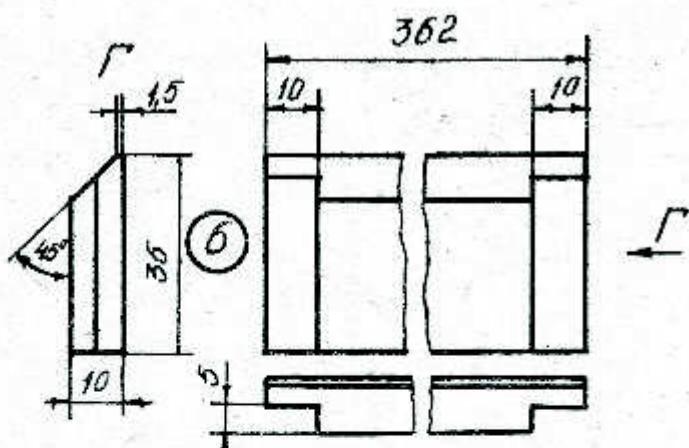

Рис. 6. Дошечка.

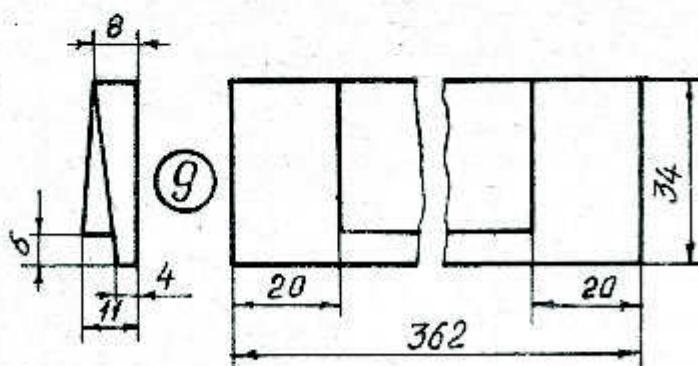

Рис. 7 Стойка.

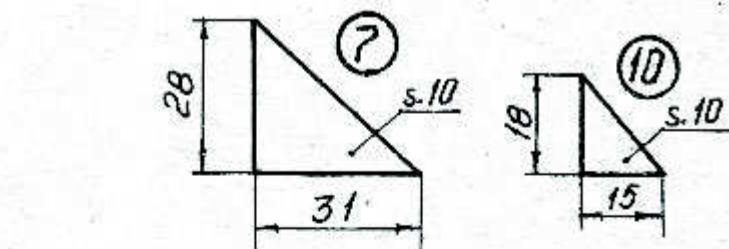

Рис. 8. Косинка.
Рис. 9. Косинка.

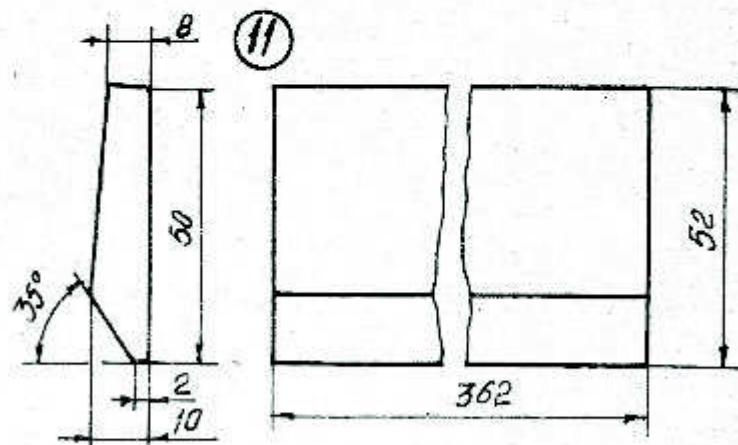

Рис. 10. Прильотна дошечка.

Пилковловлювач показано на рис. 1. Автор Я. Баціц надіслав у редакцію готовий зразок, з якого і були виготовлені рисунки загального вигляду і деталей пилковловлювача.

Для виготовлення приставки-пилковловлювача необхідно мати дошки із дерева м'якої породи товщиною 12 міліметрів, лист алюмінію або сплавів, виготовлених на основі алюмінію, для виготовлення решітки 3 і ситка 8, водостійкий клей і цвяшки діаметром 1,0—1,2 міліметра, довжиною 15—18 міліметрів.

Для складання приставки спочатку необхідно виготовити по одному примірнику — кришку 1, коробку 2, решітку 3, ситко 8, дощечку 6, стойку 9 і прильотну дощечку 11. По два примірники — стінка 4, косинка 7 і 10, планки 5 ($57 \times 10 \times 10$ мм), планки 12 ($70 \times 20 \times 10$ мм), планочки 13 ($38 \times 10 \times 8$ мм).

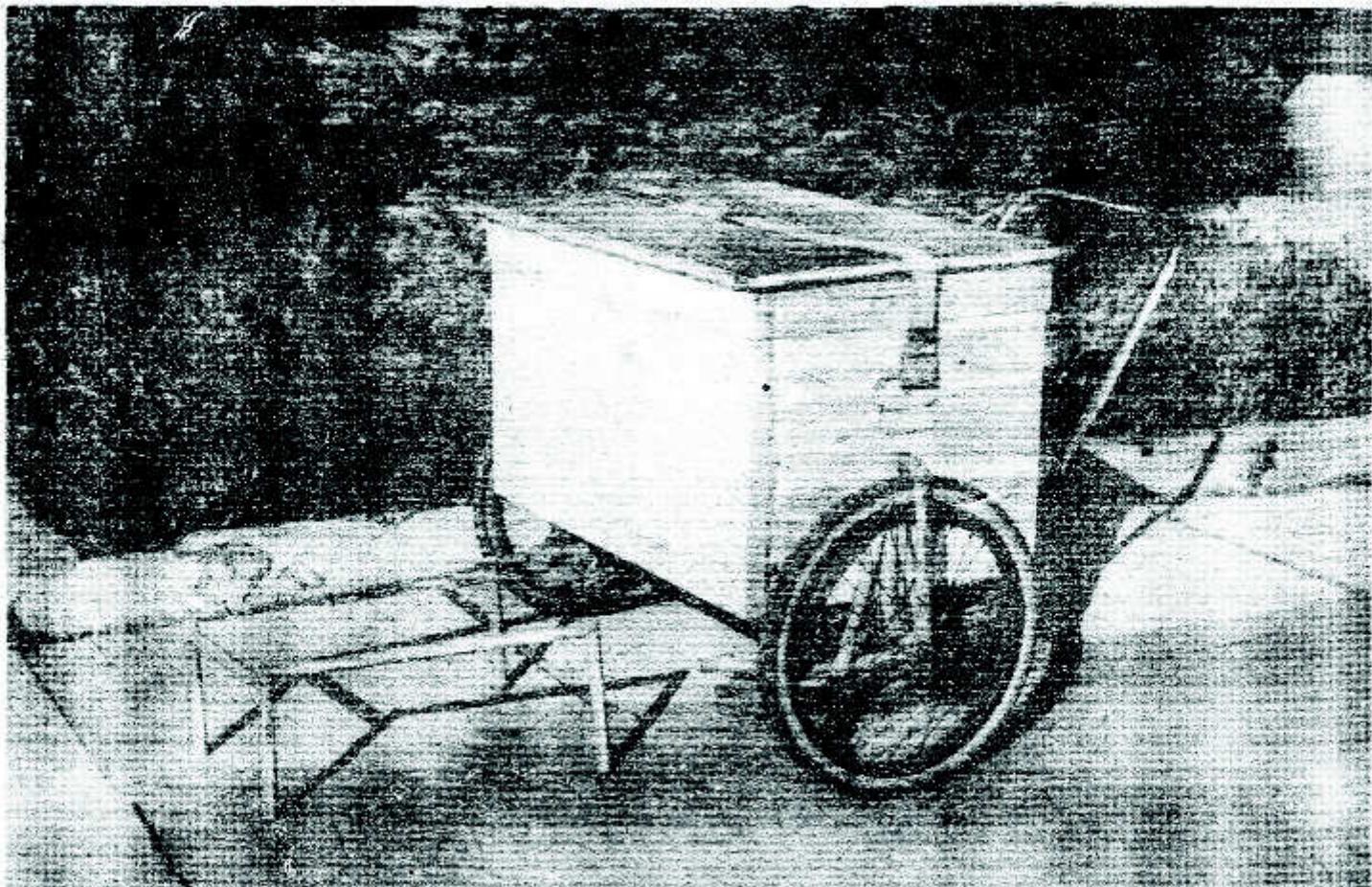
Приставка-пилковловлювач вставляється до прильотної дошки вулика і кріпиться шурупами до бокових стінок нижнього корпуса, для цього в пилковловлювачі в бокових стінках 4 є передбачені отвори 4 мм.

При підготовці і монтажі пилковловлювача до вулика необхідно звернути увагу, як розміщена решітка 3. Вона повинна монтуватися на приставці більшим 3 (5,4 мм) діаметром отвору в сторону вулика. (Див. рис. 4 розріз В-В).

Увага! При виготовленні приставки пилковловлювача, необхідно перевірити зовнішній розмір нижнього корпуса. Стандартний розмір 360 міліметрів і тому внутрішній розмір між боковими стінками 4 приставки 362 міліметри.

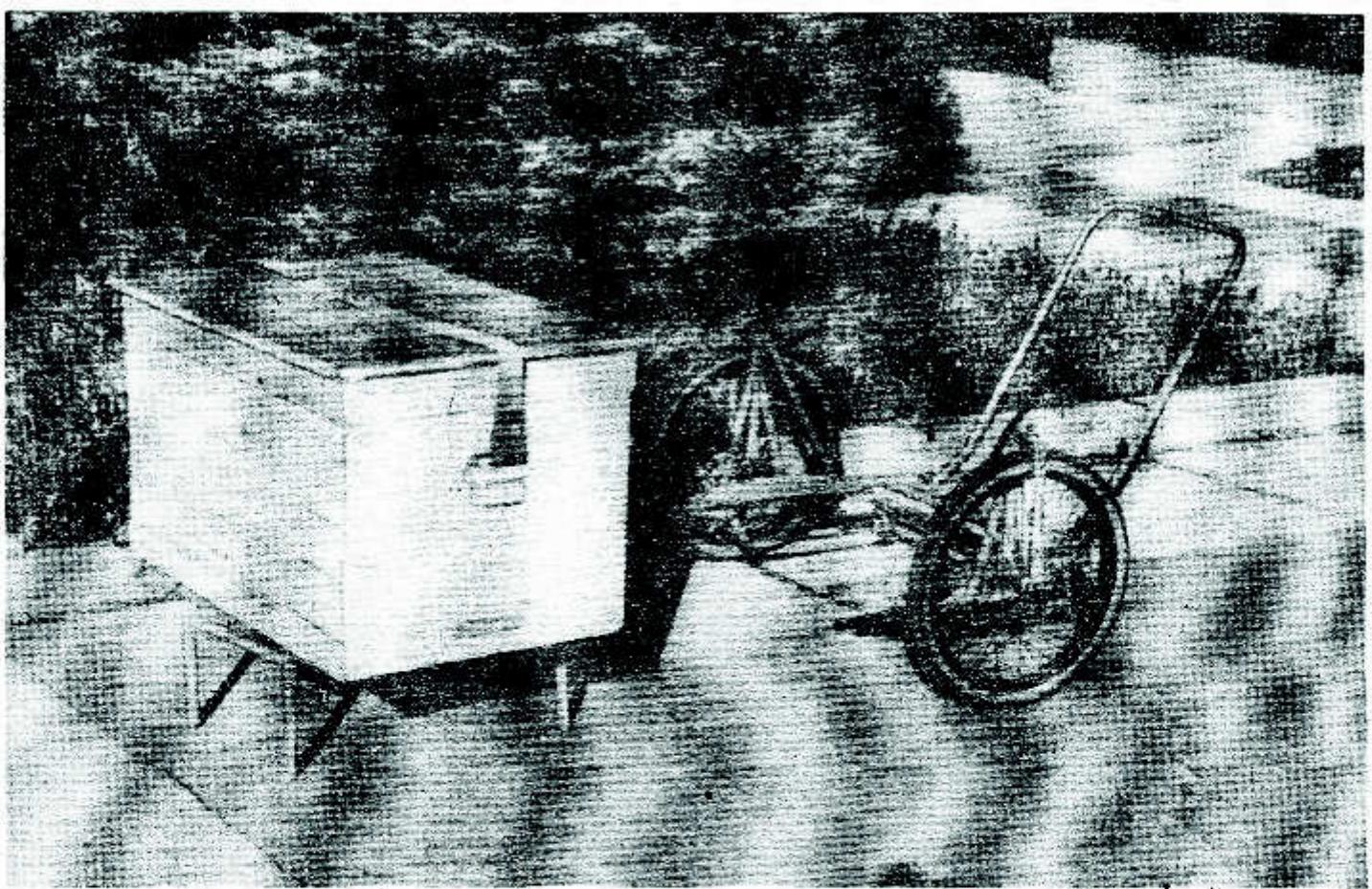
Відповідно до зовнішнього розміру корпуса вулика необхідно в індивідуальному випадку скорегувати відповідні розміри деталей: кришки 1, коробки 2, решітки 3, дощечки 6, стойки 9, прильотної дощечки 11.

М. ОСТАШЕВСЬКИЙ.

Так виглядає візок і підставка для транспортування вуликів, що змайстрував пасічник М. К. Панченко з Черкас.

Фото Я. Гулкевича.

Розвиток розплоду і медопродуктивність знаходяться в прямій залежності від кількості перги у гнізді й принесення пилку.

Біологічна суть роїння медодайних бджіл — не тільки в народженні нових сімей, а у забезпеченні безперервності існування виду шляхом розселення бджіл.

Зробіть самі

Для проведення деяких робіт на пасіці важливо знати, якою буде погода на завтра і в подальші більші дні. Звичайно, для цього служить барометр фабричного виготовлення. Але придбати його не кожному вдається. Особисто я користуюся простим саморобним барометром.

У півлітрову пляшку з білого скла наливаю до половини чистої води. Потім беру скляну трубку діаметром 6—8 мм і вставляю її у пляшку так, щоб нижній кінець не доходив до дна на 2—2,5 см, а верхній — на такій віддалі виступав з пляшки. Шийку пляшки заливаю сургучем.

У гарну погоду вода в трубці опускається до нижнього кінця, перед бурею, вітром і дощем піднімається до верхнього кінця, а з початком сильної бурі вода навіть виливається з трубки.

Для зручності на пляшці роблю поділки з надписом: буря, сильний дощ, дощ, перемінно, ясно, гарна погода, сухо.

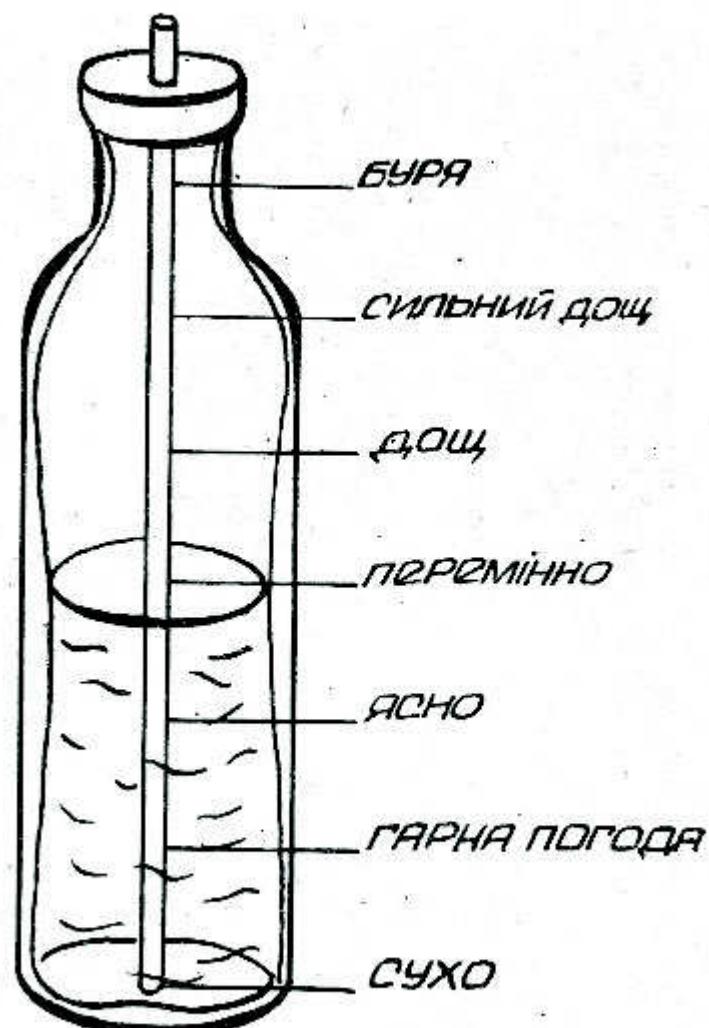
Барометр можна ставити на підвіконник, але не на сонячній стороні. Воду змінюю через рік. Додам, що такий барометр досить чутливий.

Я. КРЕХІВСЬКИЙ.
с. Стінка Бучацького району
Тернопільської області.

Додавання пилку в корм домашній птиці прискорює її ріст, підвищує несучість, а в корм хутрових звірів — поліпшує якість хутра.

Стародавні народи дивилися на бджіл, як на взірець чистоти, звичаїв, порядку, бережливості і працевздатності. Давно розгадані таємниці життя бджолиної сім'ї, пізнані складні взаємовідносини її особин, вироблені надійні прийоми керування ними, і все ж ще багато про бджіл невідомо. Бджола до цього часу продовжує цікавити вчених, практиків і всіх, хто любить природу, вміє цінувати її красу і довершеність.

Укрбджолопром повідомляє,
що у зв'язку з встановленням економічних кордонів між державами СНД, при кочівлі бджіл за межі України необхідно мати договір з тим конкретним господарством, куди будуть відправлені бджоли, а також дозвіл райвиконкому та відповідних державних лісогосподарських підприємств за місцем знаходження кочових угідь, при суворому дотриманні плану породного районування і вимог Ветеринарного статуту.

Н. Муквич,
заступник генерального
директора виробничо-наукової
фірми по бджільництву «Укрбджолопром».

На прохання читачів

НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ, ЯКІ ГОТУЮТЬ ПАСІЧНИКІВ І СПЕЦІАЛІСТІВ БДЖІЛЬНИЦТВА В УКРАЇНІ

Українська сільськогосподарська академія, м. Київ (Голосієво).

Чернятинський радгосп-технікум, с. Чернятин Жмеринського району Вінницької області.

Борзнянський радгосп-технікум, смт Борзна Чернігівська область.

Республіканський науково-виробничий комбінат бджільництва, м. Київ, вул. Китаївська, 15.

Учбовий комбінат «Кримчанка» м. Сімферополь.

Овідіопільська однорічна сільськогосподарська школа, с. Велика Долина Овідіопільського району Одеської області.

СПТУ-18, с. Гуменна Вінницького району Вінницької області.

Любашівське СПТУ-12, смт Любашівка Волинської області.

Сватівське СПТУ-144, м. Сватове, вул. Радянська, 20, Луганської області.

Попасненське СПТУ-72, с. Попасне Новомосковського району Дніпропетровської області.

Артемівське СПТУ-153, м. Артемівськ Донецької області.

Мукачівське СПТУ-31, м. Мукачево Закарпатської області.

Чубарівське СПТУ-58, с. Чубарівка Пологовського району Запорізької області.

Мелітопольське СПТУ, м. Мелітополь Запорізької області.

Кутське СПТУ, с. Кути Косівського району Івано-Франківської області.

Горохівське СПТУ, с. Горохово Жовтневого району Миколаївської області.

Котовське СПТУ, м. Котовськ Одеської області.

Хорольське СПТУ, смт Хорол Полтавської області.

СПТУ-6, м. Бучач Тернопільської області.

Кичичівське СПТУ, смт Кичичівка Харківської області.

Грушківецьке СПТУ, с. Грушківці Летичівського району Хмельницької області.

Козацьке СПТУ, с. Козацьке Звенигородського району Черкаської області.

Сокирянське СПТУ-36, с. Сокирянці Срибнянського району Чернігівської області.

Гадяцька однорічна школа бджільництва, м. Гадяч, вул. Замкова, I Полтавської області.

СПТУ-39, с. Дмитрівка Знаменського району Кіровоградської області.

ВІД РЕДАКЦІЇ. ЗВЕРТАЄМОСЯ ДО ГОЛІВ ОБЛАСНИХ ТОВАРИСТВ З ПРОХАННЯМ НАДІСЛАТИ РЕДАКЦІЇ ДОДАТКОВІ ВІДОМОСТІ ПРО ІСНУВАННЯ ВІДПОВІДНИХ КУРСІВ ПО ПІДГОТОВЦІ ПАСІЧНИКІВ, АДРЕСУ ТА ОПЛАТУ ЗА НАВЧАННЯ. БУДЕМО ВАМ ДУЖЕ ВДЯЧНІ.

* * * *

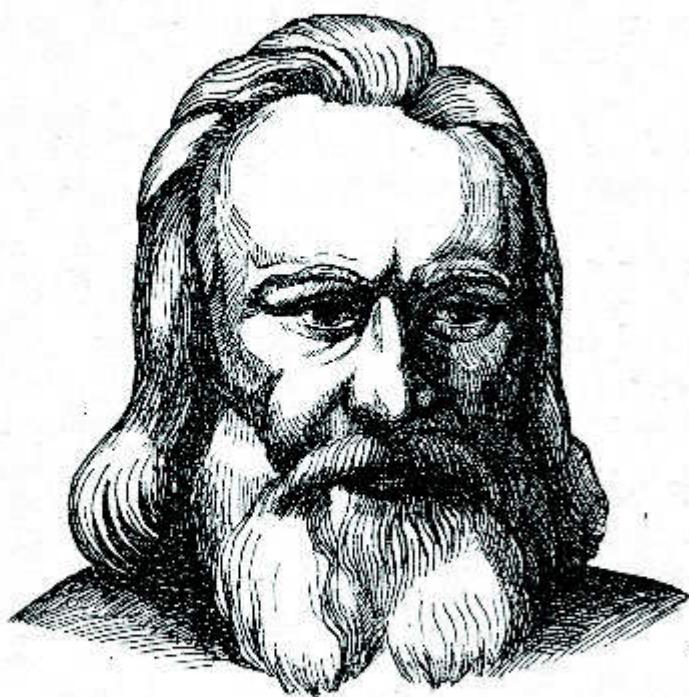
* * * *

Головне у ранньовесняний період — створити умови для нормального росту сімей незалежно від погодних умов і міндохору у природі.

Професор К. Л. Фаррар писав, що мета будь-якої роботи з бджолиною сім'єю полягає в створенні і підтриманні її сили без обмежень відносно вирощування розплоду чи нагромадження меду.

Лиші одна-дві чайні ложки пилку на день допомагають змінити здоров'я при фізичних і нервових перевантаженнях, загальній слабкості, перевтомі та виснаженні. Він збуджує апетит, регулює функції системи травлення. Його використовують при лікуванні хвороб печінки.

На службі пасічництва

Видатний діяч українського бджільництва

Видатний громадський діяч і письменник, пасічник о. Іван Григорович Наумович народився у 1826 році. Після закінчення Львівської духовної семінарії став греко-католицьким священиком. Займатись бджільництвом почав з 1856 року у Перешиблянах Бережанського повіту Тернопільського воєводства. Там зустрівся з однодумцем і раціоналізатором прогресивного бджільництва, засновником школи пасічників Юліаном Люблінецьким, у якого багато почерпнув для ведення пасіки.

Переїхавши в Коломию Станіславського воєводства, о. Іван Наумович ще більше захоплюється бджільництвом і в 1868 році засновує в місті Коломії перше товариство пасічників Галичини. Воно було первім і на Україні. Пізніше це товариство було перенесене до Львова і опинилося у польських руках.

І. Наумович приділяв велику увагу всьому новому у бджільництві. Вулики його пасіки були переважно солом'яними. За виготовлення такого дешевого солом'яного вулика по типу Дзержона одержав о. І. Наумович на виставці в 1869 році в Городенці першу нагороду. Ця виставка, організована І. Наумовичем, теж була на

Україні першою. Його пасіка швидко розвивалась і в 1871 році налічувала 560 бджолородин. У 1871 році о. І. Наумович засновує у Львові і стає редактором першої у нашому краї двотижневої газети для простого народу «Русская Рада» (1871—1880) і відомий часопис «Наука» (1871—1876). В часописі «Наука» вміщує свої досліди та спостереження в бджільництві.

І. Наумович був обраний послом Галицького сейму (1861—1866 роки) та послом Австрійського парламенту (1873—1879 роки). В 1876 році він видав книжечку «Катехись пчоловодства». Ця книжечка виходить в Коломії у 1907 році другим виданням, русофільською мовою. І. Наумович є засновник товариства імені Михайла Качковського. Воно видавало різні господарські книжечки. По бджільництву, зокрема, відомі з них: «Пасечник изнад Днестра», «Як годувати пчоли» Львів, 1888 рік і Порfirія Божанського «Новая господарка в медовой пасеце». Вони видані русофільською мовою. І. Наумович був співробітником багатьох газет та журналів. Він також є одним із визначних галицьких письменників, його перу належить ряд повістей та оповідань: «Добра Настя», «Повести к домашнему читанью для обучающейся молодежи», «Сироти», «Громадский кум». Відомий і як драматург («Гриць Мазниця», переробка з Мольєра «Жорж Данден...», «Заручини напомацки», «Знімчений Юрко».)

І. Наумович — автор багатьох оповідань на релігійну тему. Як одного із визначних представників руської партії Галичини, в 1882 році по одному церковному недорозумінню, І. Наумовича засуджено австрійськими властями за поширення ідей російського православія на 8 місяців в'язниці. Крім того, папа Римський відлучив його від церкви і позбавив сану священика та парафії.

У 1885 році у Львові він приєднується до православ'я і переселяється у Київ, де продовжує свою корисну діяльність на благо рідного народу. В Києві І. Наумович був єпархіальним місіонером, приходським священиком у селі Борщагівка і під кінець протоіреєм. Помер протоірей Іван Наумович у Новоросійську в 1891 році і похований в Києві, де йому в честь великих заслуг перед слов'янством в 1894 році поставлено пам'ятник.

Б. Рудка.
м. Тернопіль.

НАЙКРАЩА МУЗИКА

Коли мова заходить про бджоли, очі Георгія Тодоровича Крецького — пасічника колгоспу «Перемога», що в Іванівському районі на Одещині, світиться радістю. Адже пасіка для нього — над усе. Нині бджоляру давно за шістдесят, але коли працює біля «золотих комах», як він їх називає, відчуває себе молодим, завзятим...

— Звідкіля у вас така пристрасть до бджолярства? — запитувала при зустрічі у Георгія Тодоровича.

— Батько мій був відомим у селі бджолярем — згадує. — Отож з дитинства і я зацікавився його заняттям. А мешкали ми тоді у Чернівецькій області, на Буковині...

Тяжка доля судилася молодому буковинському хлопцеві, пасічнику-любителю. З 1944 року — служба в армії. А потім страшні поневіряння в сталінських тюрях. Дізналася з розповіді, що додому він повернувся аж у 1955 році і застав свого батька колгоспним пасічником.

Одразу приступив до діла — пішов працювати комірником (хоч не до душі була йому ця робота). А то якось його батькові запропонували їхати на курси підвищення кваліфікації бджолярів.

— Ідь, Георгію, замість мене, — мовив до сина тато. — Ти молодий, любиш біля бджіл ходити. А всяке навчання на користь.

І той поїхав. Познайомився там із знатним пасічником з Банилова Юліаном Петровичем Марфюком, який запросив його до себе на колгоспну пасіку бджолярем.

— З тих пір я вже й не розлучаюся з царівною комах — бджолою, — каже широко. ...Потім довго працювали вони разом з батьком на одній пасіці. А там, на Буковині, як відомо, часті дощі, медозбори невеликі. Доводилося вивозити пасіку в Карпати у село Шипіт, урочище Чеминар (у час цвітіння малини).

Якось, після дощового літа, звернулися пасічники до голови колгоспу.

— Слід підгодувати на зиму бджіл, потрібно з тонну цукру.

А голова до них:

— Та ну їх ті бджоли... Доходу великого нема... Хай пропадають...

І тоді поставили перед собою мету і батько, і син — не дати загинути пасіці. Поїхав Тодор Олексійович по господарствах Одещини шукати покупців — нікому не потрібні бджоли. А то якось завітав у Білку Іванівського району до свого одно-

сельчанина Романюка. Розповів, яке лихо спіткало його пасіку. Про розповідь дізналися керівники колгоспу «Перемога», зацікавилися нею... і пообіцяли купити пасіку. Радощам старого бджоляра не було меж.

— Та, як відомо, справжньому пасічникові нелегко розлучатися зі своєю пасікою. Тому пропозицію керівників колгоспу — приїхати до Білки разом з пасікою, прийняли із великим задоволенням.

...Так поселилася в Білці родина Крецьких. Почали працювати. Обжилися. Будинок збудували.

Сплівли роки. Нема в живих Тодора Олексійовича Крецького. Пасічниують в господарстві його син Георгій Тодорович і внук Тодор. Поважають їх люди за працьовитість.

В час, коли качають мед на пасіці, до роботи прилучається вся сім'я Крецьких. Не всі діти мешкають тепер у Білці, але часто збираються до родинного домашнього столу. І радісно тоді на душі в Георгія Тодоровича і його дружини Раїси Іванівни. Ведуться розмови про пасіку, про життя-буття. А коли голова сімейства бере до рук скрипку, оживає в оселі чудова музика. Не втримаються, аби не заспівати, діти Олена, Марічка, Тодор, Наталка, Одарка. До речі, Тодор і Одарка гарно грають на цимбалах. Задоволені Крецькі старші, що любить співати їхня онучка Леся...

— Голос скрипки і гул бджіл — це для мене найкраща музика, — каже пасічник.

Є в господарстві Крецьких город, є садок, є своя пасіка. Приваблює зір і їхня чудова оселя, що на вулиці Ладожських, 13. Орнамент на ній — бджолині комірки. Це вже фантазія господаря. І всім подобається — оригінально і гарно.

Є в дворі Крецьких чудова виноградна арка. В літню пору тут можна сховатися від спеки. А восени хороши врожаї винограду збирають господарі — це щедрий дарунок за наполегливу працю.

С. ПОТИЧКО,
член Спілки журналістів України
Одеська область.

Вісні 3 краю

Товариство: з минулого в майбутнє

Вінницьке обласне товариство пасічників — одне з наймолодших на Україні. Створено воно «на хвилі» цукрового дефіциту в 1988 році. Головою було обрано мене, на той час заступника начальника обласної бджолоконтори по присадибних пасіках. Мій безпосередній начальник одразу ж застеріг: товариство створене для розподілу цукру і не більше, всіма його засобами буде розпоряджатися бджолоконтора. Функції голів у районах було покладено на зоотехніків по бджільництву.

Коли в нас почав створюватись окремий апарат товариства, то мені запропонували або не дуже виявляти активність, або ж залишити бджолоконтору. А закінчилося тим, що протягом року я таки підібрал людей на посади голів районних товариств, які займались безпосередньо роботою на місцях, знайшли ми і необхідні приміщення, налагодили у якісь мірі постачання. Правда, довелося мені піти з бджолоконтори у зв'язку зі скороченням.

Вже з перших днів роботи я зрозумів, що Статут товариства не відповідає теперішнім вимогам, мимоволі доводилося йти на певні порушення. Врешті-решт ми розробили новий і затвердили його на конференції.

Час показав і те, що основою має стати господарська діяльність товариства. Звичайно, від методичної, пропагандистської та навчальної роботи відмовитися було б злонечно. Скажімо, без проведення загальнообласних свят «День квітки і бджоли», «День пасічника», науково-практичних конференцій, семінарів, без видання пла-катів, буклітів, рекомендацій, проспектів товариство стало б набагато біdnішим. А скільки користі приносять пасічникам щорічні обласні виставки. А створені спільно з сільгоспакадемією курси підготували вже понад 600 молодих пасічників.

Та все ж ми повинні дивитись на товариства перш за все крізь призму рентабельності. Для того, щоб вижити в сучасних умовах, крім внесків треба мати ще й інші прибутки, треба допомогти пасічникам у придбанні дефіцитних бджолореманенту, препаратів, реалізувати бджолопродукцію і т. д.

Заходи, яких ми вжили, виправдали себе. Якщо торік від внесків ми одержали 294 ти-

сячі карбованців, то від господарської діяльності в касу надійшло 635 тисяч карбованців. Це дозволило забезпечити штатних працівників зарплатою, закупити два вантажних і два легкових автомобілі, приміщення для адміністрації і спеціалізованих магазинів у шести районах, різного майна на 100 тисяч карбованців, обладнуємо зараз цехи по розфасуванню бджолопродуктів, виготовленню вощини та інвентаря.

Хочете продати чи купити бджіл, маток? Будь ласка. Ціни нижчі, ніж через бджолоконтору. Є в нас мед, пилок, прополіс.

Звичайно, головна наша турбота — забезпечити пасічників усім необхідним. А це нині справа нелегка. З одного боку Укрбджолопром наклав вето на відпуск іншим організаціям всіх товарів, з другого — нестримно зростають ціни. Але, незважаючи на це, пасічники області повністю забезпечені вуликами, пастою для підгодівлі і лікування, рамками, препаратами. За минулий рік товарообіг у нас склав понад 2,5 мільйона карбованців.

Велику роботу спільно з місцевими Радами проведено по обліку бджолосімей, що дозволило в якісь мірі вирішити проблеми із забезпеченням цукром, переробкою воскосировини, постачанням, організацією кочівлі.

Ставити бджільництво, як це є зараз, у пряму залежність від настрою якогось державного чиновника чи працівника торговлі, не можна. Доки випрошувати сировину, цукор, як милостиню, ставити під загрозу життя бджіл? Тому впевнені, що цукор треба передавати товариствам по нарядах.

Товариствам Укрбджолопром постійно нав'язує різні форми об'єднання. Але зміст один — приєднати до своєї каси наші гроші і ліквідувати небезпечного конкурента.

Ми вважаємо, що в товариствах має бути свій керівний центр, який буде турбуватися про нас, а ми допомагатимемо йому.

Зараз інтенсивно проводиться приватизація. Недалеко той час, коли колгоспне бджільництво стане приватним. Кому віддасть перевагу власник? Тому, хто буде не адмініструвати, а проявить господарську винахідливість, працюватиме з користю для всіх.

С. Древницький
голова Вінницького обласного товариства пасічників-аматорів.

Сам на сам з проблемами

Понад 100 делегатів від більш ніж двадцятитисячного загону пасічників Івано-Франківщини зібралися першого весняного дня на свою звітно-виборну конференцію, щоб серйозно поговорити про стан справ у найдревнішій галузі української господарки. Сподівалися, що зацікавляться ним і керівники та спеціалісти обласного управління сільського господарства і продовольства. Тому й запросили їх заздалегідь. Запросили також делегації пасічників Львівщини і Тернопільщини. Останні прибули, а ось представники з обласного керівництва чомусь занехтували. Чи рівень для них виявився надто низьким, чи просто махнули рукою на таку галузь, як бджільництво? Мабуть, і те, і друге.

А ситуація в області складається така, що хтось з керівників мав би таки прийти на конференцію. Адже пасічники зверталися до них з відкритим листом через газету.

Про це говорилося з усією відвертістю і болем, які тільки може викликати гірке роз-

чарування. А найбільше дісталося на горіхи заступнику голови облвиконкому М. В. Духовичу, який показав зразок бюрократичної тяганини, коли вирішувалося питання про видачу цукру для весняної підгодівлі бджіл. Оббивати поріг його кабінету довелося й автору цих рядків. Врешті-решт я привіз рішення Тернопільського облвиконкому і показав пану Духовичу, мовляв, прийтіть аналогічне. Та, мабуть, і це виявилось для нього заважким. Чули б пани з облвиконкому, які слова линули на їх адресу. Невже вони не розуміють, що означає втратити довір'я людей?

Дуже багато проблем порушили пасічники Івано-Франківщини, внесли чимало корисних пропозицій. На жаль, не дійнуть вони з перших вуст до тих, хто мав би допомогти вирішити проблеми і втілити в життя пропозиції. Пасічники й далі залишилися з ними сам на сам. Отже, новообраний раді товариства доведеться протоптати ще не одну стежку до бюрократичних порогів, аби бодай в якійсь мірі зрушити бджільницького воза проблем з місця.

М. РУДКОВСЬКИЙ,
м. Івано-Франківськ.

У НАШИХ СЛОВАЦЬКИХ ДРУЗІВ

У листопаді минулого року редакцією «УП» надіслано листа в редакцію словацького журналу «Вчелар» і запропоновано співпрацю. Колеги відгукнулися на пропозицію. Нижче публікуємо відповідь головного редактора інженера Матея Франка.

Шановні колеги!

Вибачаємося, що довго не відповідали на Ваш лист. Наш часопис, як і Ви, робимо самі — від співпраці з авторами аж до його розповсюдження. Звичайно, що є це нелегкою справою. Раніше журнал видавало Міністерство сільського господарства та харчової промисловості нашої Республіки, а з минулого року цією справою зайнялася наша Спілка пасічників. Знаменним для нас є те, що ліквідовано колишню систему видавництва. Тож протягом минулого року нам треба було відпрацювати нову систему, обрати необхідний напрямок наших публікацій. Напевне, редакція Вашого часопису у такому ж становищі.

Не буду говорити про редакційні проблеми. Думаю, що це краще буде зробити при наших майбутніх зустрічах. А ми сподіваємося на плідну співпрацю на загальну користь пасічництва. Минулого року у Польщі в Каменній відновила роботу федерація слов'янських і подунайських пасіч-

ницьких організацій. Членом цієї федерації є й українська Спілка пасічників.

Про створення української Спілки пасічників і відродження Вашого журналу ми інформували наших читачів у другому номері нашого часопису за минулий рік. Збираємося періодично інформувати пасічників і про його зміст.

Думаю, що надалі ми повинні налагодити обмін нашими журналами, цікавою інформацією і фотоілюстрацією, організовувати творчі зустрічі працівників редакцій, сприяти тісній співпраці нашої і вашої Спілок пасічників не лише в рамках федерації.

Просимо Вас повідомити нам адреси ваших пасічницьких організацій, а також російських і білоруських. Будемо широко вдячні.

На завершення дозвольте побажати Вам і колективу журналу «Український пасічник» творчих успіхів у праці, гарних задумів і добрих дописувачів, які допоможуть робити цікавий часопис. Бажаємо і добрих та мудрих читачів. Нехай з побудовою нового суспільства щедро розвивається на Україні пасічництво. Зичимо міцного здоров'я і посилаємо товариські вітання.

Інженер Матей Франко.

ХВОРОБИ І ШКІДНИКИ

Як зарадити гнильцеві

Ще корифеї українського бджільництва П. Прокопович та М. Вітвицький, особливу увагу звертали на боротьбу з підступним ворогом бджіл — гнильцевими захворюваннями. Але мусимо відповісти, що особливого прогресу у цій справі ми не досягли. Ніби й технологія відпрацьована, але вона фактично не діє, бо мало уваги на неї звертає санітарноветеринарна служба.

Для нашого регіону специфіка боротьби з гнильцем полягає в тому, що маємо мало медодайів, бджоли недостатньо споживають натурального меду, недоодержують повноцінного корму. А практикою доказано, що коли комахи в основному споживають цукор, то гнилець активно йде у наступ. Погано відбувається відтворення і сім'я гине на очах.

Які ж методи боротьби з гнильцем?

Перш за все необхідно утримувати маток не більше двох років, підтримуючи їх високу плодючість. Дуже обережним слід бути у весняні періоди, намагатися до максимуму звузити гніздо, щоб зберегти кожен градус тепла в ньому. Особливо це важливо весною, коли проходить повна заміна бджіл, які перезимували, молодими, що народжуються. В цей час різко зменшується сила сім'ї, бувають великі перепади температури. Отже, звідси можна зробити висновок, що не слід взимку утримувати слабі сім'ї. Вони стають розплідниками гнильця.

Щорічно треба здавати на аналіз відкритий і закритий розплод, а також бджіл.

Не варто приховувати, що на вашій пасіці є підозра на гнилець. Нашкодите собі та й колегам в радіусі десяти кілометрів.

У нашему регіоні краще не утримувати бджіл чужих порід. Карпатська найбільш стійка до гнильцевих захворювань, бо добре переносить холодні і довгі зими. Про кавказьку породу цього не скажеш.

При перших спалахах інфекційних захворювань треба дуже акуратно підгодовувати і оглядати бджолосім'ї, не допускати нападок.

Якщо ваші бджоли захворіли, то треба оцінити в якій мірі вони уражені, чи є сенс лікувати, чи краще недопустити розповсюдження інфекції — провести підкурювання сімей.

Якщо беретеся за лікування, то слід робити це професійно, порадитися з спеціалістами ветслужби; добре вивчити самому технологію лікування, розумно підібрати препарати і використовувати їх до повного видужання бджіл.

Можна повністю перейти на штучну вощину з систематичною підгодівлею сиропом, раціональним поєданням сульфатномідних препаратів (1 до 1) і антибіотиків, компонуючи по кілька складників. Але слід дбати про те, щоб витримати необхідні дози антибіотиків, бо вони можуть потрапити в мед. При використанні його в лікувальних цілях у хворих може появитися алергія.

Я, наприклад, вважаю важливим фактором для лікування і профілактики гнильцевих захворювань використання комплексної цукрової вітамінізованої пасті. Цей метод ґрунтуються на раціональному поєданні сульфатномідних препаратів і антибіотиків, а також вітамінів, мікроелементів кобальту і біологічно активного засобу — екстракту елеутерокока, які є в пасті. Вони підвищують лікувальну властивість препаратів, надають корму повноцінності, підвищують активність і сприяють розвитку бджолосімей у період їх одужання.

На один кілограм цукрової пасті додаю: норсульфазолу натрію або сульфатролу -1 грам і один-два антибіотики, по 200 тисяч одиниць еритро-

міцину чи неоміцину, по 300 тисяч одиниць-біоміцину чи стрептоміцину. Вітаміни використовую в таких дозах: 2—500 одиниць, В₁—1,2 міліграма, В₂—0,4, В₆—0,4, С—100, РР—1,2 міліграмів. Сірчанокислого кобальту і екстракту елеутерокока відповідно 8 і 3 міліграми. Про цей метод лікування детально можна дізнатися в «Календарі пасічника», виданому видавництвом «Урожай» у 1980 році, на сторінках 145—147.

Б. Паркулаб.
м. Івано-Франківськ.

Чи боїться кліщ герані?

Перепробував різні засоби проти бджолиного кліща вароа, у тому числі й цвіт бузини, як радила газета «Сільські вісті», але користі від них мало. І от ненароком знайшов рослину, що стала надійною охороною для бджіл. Назву її встановив, коли внучка принесла зі школи книгу про рослини — герань Роберта. Запах у неї досить присмішний, але нудотний. Гілку герані кладу під рамки, вона довго не втрачає запаху. Ось уже третій рік не маю клопотів з кліщем.

О. Макарчук.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»:

Заст. начальника Головного управління ветеринарії Держагропрому колишнього СРСР В. С. Осетров
№ 432-3 від 7 квітня 1988 року

НАСТАНОВА по застосуванню препарату БІОСПОН для підвищення резистентності бджолосімей

1. Загальні відомості.

1.1. Препарат **Біоспон** відноситься до групи біологічно активних речовин, позитивно впливає на вуглеводний обмін, посилюючи метаболізм глюкози, стимулює розвиток та продуктивність бджолиних сімей. З організму виводиться екстремально протягом 0,5—2,5 годин.

1.2. **Біоспон** — безбарвний прозорий розчин без запаху, малотоксичний. Для мишей при пероральному введенні — 50 складає 2 г/кг.

1.3. Препарат випускають в пеніцилінових флаконах по 10 мл, закритих гумовими корками та обкатаних металевими ковпачками, або в ампулах по 10 мл.

1.4. Термін зберігання препарату в фабричній упаковці при температурі від 0 до 4 градусів по Цельсію — 3 роки з дня виготовлення.

1.5. На кожному флаконі та коробці з препаратом повинні бути етикетки встановленого зразка з вказанням: назви препарату, номеру серії та номеру ТУ.

2. Спосіб застосування.

2.1. **Біоспон** застосовують з метою стимуліювання розвитку бджолиних сімей та підвищення їх резистентності до різних захворювань в умовах стандартних пасік та парників.

2.2. Препарат згодовують ослабленим бджолиним сім'ям у весняно-літній період при температурі оточуючого повітря не нижче +15 градусів по Цельсію 5 разів з інтервалом 7—10 днів до відкачки меду та 3 рази після відкачки.

2.3. Перед використанням флакони відкривають і виливають вміст в плоскодонні ємності, котрі встановлюють у вуликах над соторамками.

2.4. Разова доза препарату для ослабленої бджолосім'ї 2—4 вулички — 10 мл (вміст 1 флакона). Термін зберігання препарату — 3 роки.

2.5. Для досягнення лікувального ефекту одночасно з застосуванням **Біоспону** бджоли повинні отримувати з кормами необхідну кількість вуглеводів та білку.

2.6. При роботі з препаратом необхідно дотримуватися заходів особистої безпеки.

Ця настанова є офіційним документом по використанню **Біоспону**. За роки, що минули після його затвердження, виходячи з практики застосування препарату, спілкування з бджолярами, які використовували **Біоспон**, були внесені певні доповнення до тексту настанови у вигляді приміток. А саме:

1. При проведенні заходів боротьби з вароатозом **Біоспон** застосовують тільки після обробки вулика.

2. При застосуванні **Біоспону** бджолина сім'я повинна бути забезпечена достатньою кількістю вуглеводного та білкового корму. Інакше ефект препарату може бути протилежний: кількість бджіл збільшується, але при відсутності корму вони є дрібними, слабо розвиненими.

3. Забороняється давати одній бджолиній сім'ї більше одного флакона **Біоспону** одночасно.

4. **Біоспон** реалізується в готовому для застосування виді, а тому ніякої додаткової обробки (розведення в цукровому сиропі, додавання цукру та ін.) не потребує.

5. Допускається помутніння розчину препарату **Біоспон** при тривалому зберіганні.

Багаторічні результати спостережень впливу **Біоспону** на життєздатність ослаблених бджолиних сімей виявили ефективність його дії при нарощуванні сили бджолосімей у весняний період розвитку, підвищення їх продуктивності в період медозбору та зміцнення сімей на зимівлю. Про це свідчать численні листи бджолярів з усіх кутків колишнього Радянського Союзу та все зростаючі повторні замовлення на препарат.

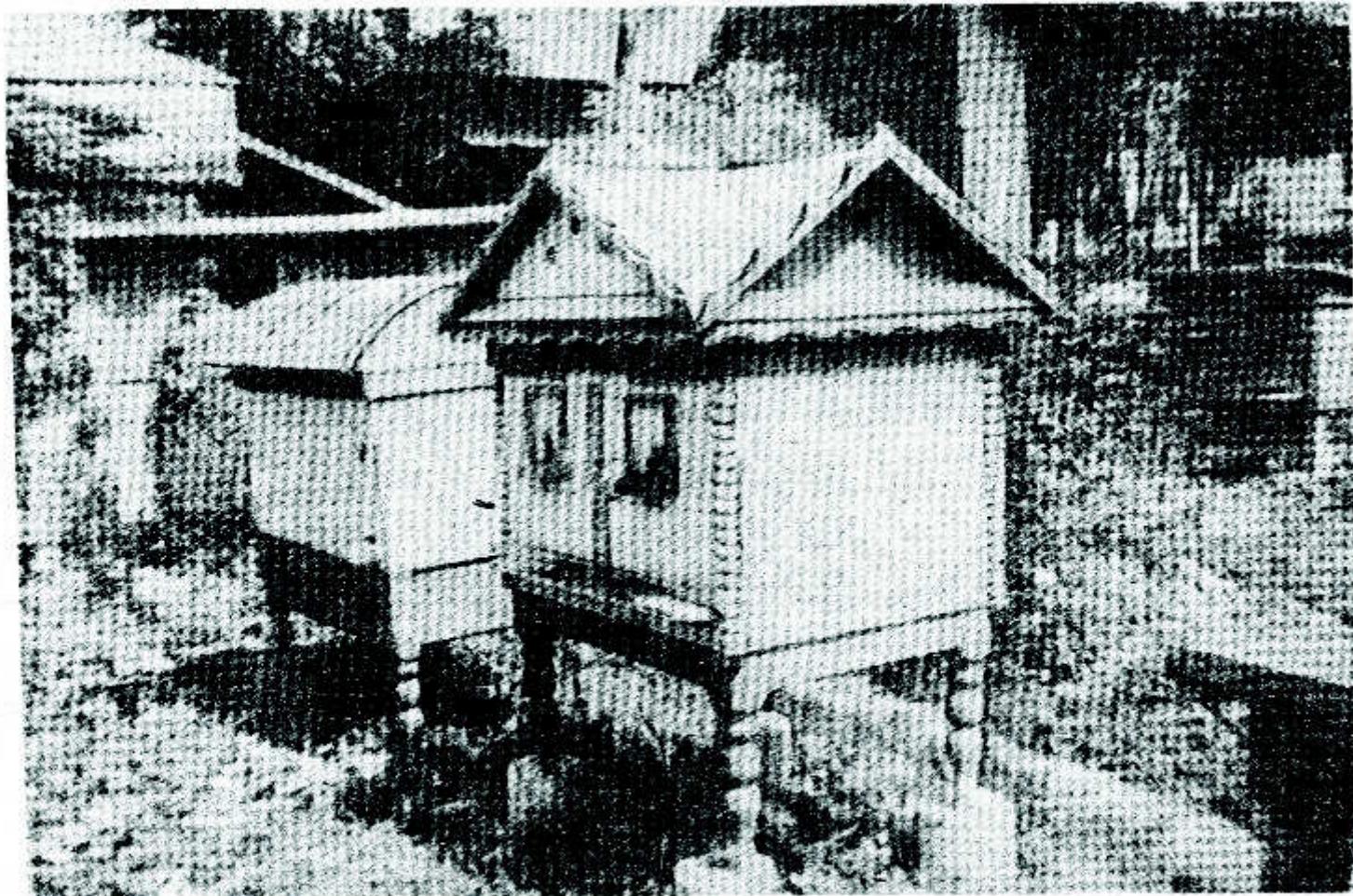
**Випускає Біоспон підприємство «Діаспон»,
адреса: 290044, Львів-44, а/с 1308, тел. 35-14-46.**

Директор НВП «Діаспон» М. І. Вороняк.

Примітка. Один флакон препарату виливають в ємність (поліетиленову кришку), зверху кладуть дерев'яний бруск 5 міліметрів у поперечнику і 10 сантиметрів довжиною поперек ємності для забезпечення доступу бджіл до препарату.

Ємність з препаратом ставлять на верхні бруски соторамок над гніздом бджолосім'ї під стелю і закривають вулик.

Після медозбору, для поліпшення зимівлі бджіл, у кожний вулик вносять 3 флакони препарату послідовно з інтервалом 7—10 днів.

Оригінальні вулики, змайстровані пасічником С. Д. Гречко з с. Кривче Тернопільської області.

Бджоли просять захисту

Серед найцінніших дарів бджільництва — бджолина отрута (апітоксин) — є продуктом секреторної діяльності отруйних залоз бджоли. Вона захищається нею не лише від ворогів, але й забезпечує складні біологічні процеси у власному організмі.

За останні роки виявлені нові лікувальні властивості бджолиної отрути, що використовується для профілактики і лікування складних захворювань людини. Наприклад, доведено, що бджолина отрута є добрим радіопроектором і при наявній екологічній ситуації потреба в ній щораз зростає.

Бджолина отрута відбирається давно, однак перші способи її одержання були механічні, як з відриванням, так і без відривання жалоносного апарату. Вперше електростимуляція бджоли (при добуванні отрути) була застосована болгарським бджолярем І. Лазовим у 1960 році, а в 1965-му за допомогою аналогічного принципу Н. Артемов і І. Солодухо одержали отруту і в нашій країні. З тих пір у великій кількості і різноманітності розробляється апаратура, де використано принцип електростимуляції, зразки якої різняться як у конструктивному плані, так і в методах її застосування. Разом з тим, розробка і випуск апаратури для добування отрути здійснювались без глибокого попереднього аналізу впливу різних сигналів і конструктивних особливостей на стан бджолиних сімей, їх продуктивність.

Розробкою і виробництвом електростимуляторів займаються великі, малі підприємства, кооперативи у зв'язку з тим, що відбір отрути викликає підвищений інтерес у багатьох людей і організацій через неабияку цінність лікарських препаратів, бо апітоксин використовують у зарубіжній і вітчизняній фармакології.

Тривожним фактором є те, що в багатьох випадках виробники переслідують єдину мету: більше отрути з однієї бджолородини. Тому її збір став самоціллю,

нехтуючи моральні засади бережливого ставлення до бджоли, які передавались з покоління в покоління. Наслідок сумний: є випадки загибелі не лише окремих бджолосімей, але й пасік.

У зв'язку з тим перед Українським інститутом бджільництва ім. П. Прокоповича було поставлено завдання проаналізувати непросту ситуацію і дати належну оцінку чималому арсеналу отрутодобувної апаратури. Робота започаткувалась лабораторним дослідженням, аналізом великої кількості електростимуляторів, що різняться між собою. У погоні за низькою собівартістю, а не за зниженням ціни збути, чимало приладів мають серйозні конструктивні недоробки, а саме:

- а) непридатність для стимуляції бджіл багатьох сигналів по своїй структурі і завищенні рівні вихідних сигналів;
- б) відсутність вимикача постачання;
- в) відсутність індикацій роботи і короткого замикання при навантаженні;
- г) відсутність регулювання і індикації рівня вихідного сигналу.

Основним недоробком є неправильно вибраний сигнал стимуляції. Тому всі досліджувальні прилади по формі вихідного сигналу нами були розділені на дві групи:

1. Це апаратура з біополярними сигналами, особливим показником яких є періодичне коливання прямокутної форми — меандр (якщо не враховувати модуляцією цього коливання часом стимуляції, а в даному випадку це допустимо).

2. Прилади з уніполярними сигналами, характерним представником яких є періодичне імпульсивне однополярне коливання прямокутної форми.

Як показав математичний аналіз цих сигналів і дані результатів впливу різних за природою напруг і струмів на живі клітини, а, значить, і на весь організм в цілому, сигнали кожної групи, маючи неоднакові спектральні структури, по різному впливають на нервові і м'язеві клітки

живого організму і тому уніполярні сигнали цілком непридатні для приладів даного типу.

Практична перевірка дії цих сигналів на бджіл під час електростимуляції, проведена в інституті, показала неадекватність зворотньої реакції бджіл на ці сигнали.

При електростимуляції меандром, як і належало очікувати, бджоли вели себе природньо, з енергійною зміною на отрутоприймальниках. Наприкінці сеансу стимуляції (одна година стимуляції, 30 хвилин перерви і завершується сеанс ще годинною стимуляцією), мертвих бджіл не спостерігалось. Інтервал в часі між сеансами становив 12 днів.

При впливі на бджіл послідовних однополярних імпульсів, що мають досить значну по амплітуді постійну складову, було виявлено скупчення бджіл на отрутоприймальниках, які знаходились в стані оціпеніння. Воно тривало досить довго, навіть після виключення апаратури, тобто стимулюючої напруги. Окрім того, на отрутоприймальниках в кінці сеансу були виявлені мертві бджоли (по 5—6 на кожному).

Таким чином проведений експеримент підтверджує результати попередньо проведених математичного, електрофізичного аналізів і пояснює механізм шкідливого впливу уніполярних сигналів на організм бджоли.

Постійна складова у спектрі сигналу не є стимулюючим фактором, навпаки, впливаючи на нервові клітини (досить довго) викликає електротонічне явище, тобто знижує швидкість розповсюдження імпульсу збудження по нервових волокнах або взагалі призводить до повного блокування усього процесу. Крім того, під впливом постійної складової хімічні елементи, що несуть той чи інший заряд, полишають свої місця в порах мембрани нервової клітки через направлену дифузію, порушуючи тим самим потенціал провідності. Пори мембрани стають непровідними для кальцію, який перед тим «вийшов» із клітини і забезпечив скорочення м'язів рухового апарату. При припиненні дії збуджуючого сигналу кальцій не може повернутися в клітину і тим самим дати можливість м'язам розслабитись.

Таким чином порушуються умови для створення визначеного хімічного балансу клітини і міжклітинного середовища, м'язи довший час, після вимикання сигналу, знаходяться в титанічному стані, що не дозволяє проводити активну зміну бджіл на

отрутоприймальниках, а, значить, у одних і тих же бджіл здійснюється надмірний відбір отрути. В той же час інші бджоли не мають змоги віддати свою порцію. Окрім того, при титанічному стані різко зменшується постачання м'язових тканин гемолімфою, що також може привести до небажаних процесів в організмі бджоли. Тим більше, що у всіх неординарних умовах життя клітина веде себе як цілий організм: «хворіє, бореться з ушкодженням регенерується (поновлюється) або гине».

Значить, електростимулятори з уніполярними сигналами не повинні мати практичного застосування на пасіках при відборі отрути.

Застосовуючи для електростимуляції навіть біополярні сигнали, необхідно вибирати час паузи (t_n) рівне або більше трьох інтервалів стимуляції (t_{em}), тобто $t_n > 3t_{em}$. Цим самим є можливість не тільки провести заміну бджіл на отрутоприймальниках, але й поновитися клітині, а також і всьому організму.

Проведені досліди змушують нас застерегти керівників бджологосподарств і пасічників від реально існуючої загрози з боку отрутозбирачів, які користуються непридатною апаратурою. Тим більше, що її значно більше, аніж приладів, що забезпечують правильний і бережливий режим відбору бджолиної отрути.

Варто познайомити пасічників України з результатами експертизи по отрутодобувній апаратурі, проведеної інститутом.

У наслідку, не отримали дозволу на практичне застосування апарати для одержання бджолиної отрути, що їх запропонували Центр науково-інженерних товариств «Десна» (м. Київ), інженерно-виробничє підприємство «Алекс» (м. Дніпрорудзьк), мале науково-виробничє підприємство «ТехноАПІС» (м. Запоріжжя), Українські сільськогосподарські академії і НВМП «Ритм» (м. Київ), так як виявлені суттєві недоробки, що негативно позначаються на життєдіяльності бджіл.

У той же час інститут рекомендує для виробництва і практичного застосування прилад науково-виробничої фірми «Оріон» (м. Київ).

З усього викладеного вище можна зробити узагальнення, що керівники бджологосподарств, пасічники повинні вимагати у отрутозбирачів дозвіл інституту на право використання отрутодобувної апаратури, що пройшла експертизу. Це по-перше. Кожний винахідник даної апаратури зобо-

в'язаний пам'ятати, що він виготовляє пристрой для роботи з живими організмами і при їх розробці повинен мати глибокий аналіз біологічних основ і принципів життєдіяльності бджоли в умовах впливу на неї різних електричних сигналів і, особливо, результатів такого впливу.

По-третє, виробники отруто добувної апаратури не мають права на реалізацію або практичне застосування її на пасіках без ретельної експертизи обладнання в інституті з видачею відповідного документа.

Окрім того, інститут за невелику платню подає консультації, поради з усіх питань, пов'язаних з розробкою апаратури і добуванням бджолиної отрути, а також подає допомогу у її придбанні.

Л. БОДНАРЧУК,
С. БОНДАРЕВ, А. ЖАРОВ,
С. БУГЕРА,
працівники Інституту бджільництва
ім. П. Прокоповича

бджоловжалювання, бо можливе посилення інтоксикодії внаслідок судинорозширюючої дії апітоксину. Слід також рекомендувати жалопунктуру в комплексному лікуванні вказаної патології тільки під наглядом лікаря апітерапевта після біопроби. Справа в тому, що окремі люди (1—2 проценти), не переносять бджолоотрути, можуть бути серйозні наслідки. Не можна також стверджувати, що тільки бджолоотрута може вилікувати алкоголізм. Ця хвороба є не тільки соматичною, але й зумовлює неврологічні та психічні розлади. Часто хвороба розвивається в несприятливій психологічній обстановці, врегулювання якої є необхідною умовою успішного лікування.

А. ЛАБІНСЬКИЙ,
лікар-апітерапевт.

Запитували — відповідаємо

ЧИ МОЖНА ЗА ДОПОМОГОЮ БДЖОЛИНОЇ ОТРУТИ ВИЛІКУВАТИСЯ ВІД АЛКОГОЛІЗМУ?

У доступній літературі ми не зустрічали прямих робіт по вивченю дії апітоксину при хронічному алкоголізмі. Проте зовсім науково обґрунтовано можна передбачити, який вплив матиме бджолоотрута при вказаній патології, виходячи із вивчених та відомих фізіологічних ефектів цієї речовини в організмі.

Саме апітоксин стимулює систему гіпофіз-наднирники та виділення гормонів, які посилюють обмін речовин, зниження яких настає при хронічному вживанні алкоголю. Він також діє гальмівно на вищі відділи центральної нервової системи, чим зменшує подразливість, невростенічні розлади, що розвиваються при алкоголізмі, врегульовує судинний тонус та інші функції, які страждають при вказаній патології.

На основі вищесказаного та інших ефектів апітоксину в організмі, можна говорити, в цілому, про позитивний вплив цієї речовини при лікуванні алкоголізму. Однак в гострій стадії оп'яніння не бажано застосовувати

До відома передплатників журналу.

Для того, щоб своєчасно одержати у другому півріччі часопис «Український пасічник», необхідно доплатити за кожний наступний номер по 15 карбованців.

Редакція журналу «Український пасічник» готує до друку бібліотечку для передплатників нашого часопису на 1993 рік. Просимо надсилати в редакцію свої зауваження і пропозиції щодо такого видання.

РЕДКОЛЕГІЯ

ДУМКИ ВГОЛОС

Куди не підеш — у ліс, на поле, на луг, на берег річки чи озера — скрізь безгосподарність, земля пустує, по ярах, вибалках росте не те, що могло б дати користь, ліси захаращені, забруднені і захімізовані. Та й у селах наших город від городу відгороджений парканом, шифером, металевою сіткою, а можна ж насадити жовтої акації, обіч вулиць — осокорів, американських кленів чи каштанів, лип, білої акації.

Минулого року деякі пасічники з бджолами потерпіли від того, що в колгоспах обробляли горох гербіцидами, а про це не було ніякого попередження. Справа в тому, що горох був посіяний на площі, де в 1990 році була гречка. Лежала вона місяцями до пізньої осені у валках. І, звичайно, осипалась. Було, глянеш минулого літа здалеку на це поле, то побачиш неймовірне: уздовж простягнулись білі смуги квітучої гречки. Хто стояв з вуликами поблизу неї, (а зацвіла вона тижнів за два до того, як почала цвісти гречка на планових посівах), погода була ідеальна для медозбору, а вже на початок цвітіння планової, вдарила спека і посуха. На той час я мав на своїх пасіках таку загибель бджіл, що їх літ з вуликів днів на 10 майже припинився, а ґрунт довкола суцільно був укритий мертвими комахами.

Винуватець — головний агроном місцевого колгоспу (відповідальний і за кол-

госпну пасіку) — не поніс ніякого покарання. Потерпіла і колгоспна пасіка.

Міркую, що дві структури повинні дбати про охорону і розвиток бджільництва: бджолоагропром і спілка пасічників, але справжньої турботи поки що не видно. Санветслужба теж ніби створена для того, щоб вимагати від пасічників проб бджіл для аналізів, але окрім цього її нічого не обходить: ні ліків не допросишся у ветлікарів, ні самі не поспішають на допомогу.

У магазинах «Бджільництво», як не прикро, майже нічого немає, а що є, то реалізується з чорного ходу. Віск для переробки на штучну вощину беруть з 20-процентним пограбуванням (на грудневій нараді бджолярів нашого району зазначалось, що тепер буде тільки 10-процентний грабунок). Зрозуміло, що награбований віск хитрі ділки сплавляють за кордон (переважно в Польщу).

Вважаю, що редколегії журналу «УП» належить багато потрудитися над підвищеннем професійного рівня часопису, відродженням пасічництва на Україні, допомогти бджолярам.

Д. ПРИХОДЬКО.
Сумська область.

СВІТ МЕДОДАЇВ

Медодайна рослинність орних земель України

медодаїв, а також більше стало нектароносних бур'янів. Площі розораних угідь в останні десятиріччя зросли і стали переважаючими в складі земельного фонду України. Не зупиняючись на значенні медоносних культур, відмітимо, що група бур'янів-медодаїв значно чисельніша і за нашими даними нараховує близько 72 видів.

Необхідно зазначити, що розподіл бур'янів на орних землях, а також тієї частини з них, які є медодаями, відбувається під

У період інтенсивного освоєння людиною навколошнього середовища був значно змінений склад медоносних рослин, поширеніх навколо нас. Зменшилась також кількість природних лісових, лучних, степових та болотних медодаїв. Натомість, в складі порушених і, в першу чергу, орних земель з'явилася ціла низка культурних

впливом наявних екологічних умов, а також відповідно до розміщення посівів ярих, озимих та просапних культур у сівозмінах.

Оцінка орних земель за аналізом участі медодайних рослин виконувалась на підставі обробки наявних матеріалів по вивченю бур'янів, посівів польових культур. Всі медодаї отримували певний бал, залежно від участі їх в цій якості. А участі виду оцінювалась також у балах. Сумування набраних балів (перемноження якості виду на його кількість) давало загальну оцінку угідь в балах, що дозволяло визначити їх категорію. Характеристики розподілу медодаїв орних земель проведено по агротипах, які характеризуються певною сукупністю бур'янів посівів польових культур в однорідних екологічних умовах. Розподіл медодаїв по орних землях України має наступні особливості.

Посіви озимих та ярих зернових культур на дерново-підзолистих та сірих лісових грунтах лісової зони (мітлюговий та мітлюгово-маковий агротипи) мають досить високу оцінку по нектаропродуктивності за рахунок участі в цих угрупуваннях до семи медодаїв, з яких найбільш виділяється волошка синя та, в деякій мірі, конюшина польова. Ці віддаї в період цвітіння волошки можуть давати промисловий, а при її незначній участі — підтримуючий взяток бджолам.

На сірих лісових грунтах лісової та лісостепової зони в посівах озимих та ярих культур поширений молочаєво-лободовий агротип, який є низькопродуктивним угіддям (4 медодаї), з яких лише осот щетинистий має певну цінність. В цих же умовах, у межах правобережжя лісостепової зони, на значних площах зустрічається маковий агротип, у посівах якого значно більша кількість медодаїв (11), а також чимала участі волошки синьої, осота щетинистого та чистеца однорічного. Ці віддаї можуть давати підтримуючий і промисловий взяток на досить значних площах.

У лісостепової зоні на сірих лісових, а також чорноземах опідзолених, широко поширений ромашково-волошковий агротип, який займає значні площа посівів озимих і ярих культур. У цьому агротипі зустрічається 13 видів медодайних рослин. Зростає участі волошки синьої, ромашки продірявленої, осота щетинистого, чистеца однорічного, горошку волохатого та інших. Під час масового квітування цих медодаїв все поле переливається різними барвами і при сприятливих кліматичних умовах ці віддаї можуть давати промисловий взяток, в інших випадках — підтримуючий.

На різних типах чорноземів у лісостепової і степової зонах в посівах озимих і ярих культур поширені чистецево-кудрявцевий, лободовий, мишійовий, кудрявцево-лободовий, амброзієво-лободовий, живутушниковий та рижійовий агротипи. У посівах цих агротипів практично нема медодаїв. Кількість їх тут коливається від 4 до 7. В основному представлені видами, які мають низьку медопродуктивність. Зрідка зустрічається волошка синя, осот щетинистий, сокирки польові та чистець однорічний. Ці віддаї практично не мають ніякого значення для бджільництва.

Для озимих і ярих посівів степової зони характерні ще такі агротипи, як амброзієво-осотовий, бугросоїдо-мітлюговий та романово-горошковий, які поширені на чорноземах звичайних і південних супіщаних грунтах. Кількість медодаїв у посівах коливається від 6 до 9 видів. Але разом з тим зростає їх участі в бур'яновій синузії, за рахунок чого підвищується і категорія віддаї. Основними медоносами є люцерна хмелевидна, л. румунська, осот щетинистий, о. польовий, гірчиця польова, редъка дика, горошок волохатий та інші. Ці віддаї в період масового квітування медодаїв використовуються як джерела підтримуючого взятку. Інколи разом з культурними медоносами і для промислового взятку.

Для Закарпаття найбільш характерними агротипами є живокістово-живтецевий і сухоцвітово-ромашковий, які поширені на луговооглеєніх, дерново-підзолистих і буроземно-підзолистих грунтах. Кількість медодаїв у бур'янових угрупуваннях в посівах ярих і озимих культур коливається від 11 до 12 видів. Основними медодаями є живокіст лікарський, цикорій дикий, осот польовий, конюшина польова, повзуча та інші. Ці віддаї не мають промислового використання, але під час безвзяткового періоду можуть бути використані як джерела підтримуючого взятку.

На лісовых буроземних та бурих гірсько-лісовых грунтах українських Карпат в посівах озимих і ярих культур зустрічаються конюшиново-вероніковий і стелюшково-зірочниковий агротипи. Кількість видів медодаїв у них зростає до 15—17, але їх нектаропродуктивність в основному низька. Найбільш цінними є волошка синя, гірчиця польова, конюшина повзуча, к. волосиста, редъка дика та інші. Дані віддаї в період масового квітування можуть використовуватись для промислового взятку, а взагалі корисні для підтримуючого взятку

Для посівів озимих і ярих культур гірського Криму характерним є перелісково-чорнушковий агротип, в якому зустрічається до 10 медодайв з високою нектаропродуктивністю. Серед них сокирки східні, горошок волохатий, гірчиця польова, осот польовий, чистець однорічний. Ці віддія по ряд з культурними медодаями можуть використовуватися як джерела промислового взятку.

На чорноземах південних карбонатних і солонцоватих, а також чорноземах на важких глинах і дерново-карбонатних ґрунтах поширені егілопсо-бурачковий і підмаренниково-жовтецевий агротипи. На цих полях кількість медодайв коливається від 7 до 15 видів. Серед них горошок волохатий, гірчиця польова, осот польовий, сокирки східні, чистець однорічний та інші. Ці віддія можуть бути використані бджолами як джерела підтримуючого взятку.

У просапних культурах Полісся, Лісостепу і Степу, а також Степового Криму, на різних типах ґрунтів основними агротипами є плоскуховий, перевернуто-ширицевий, білоширицевий, лободово-ширицевий. Вони змінюються в залежності від зміни ґрунтів, але основні медодай практично не змінюються. Їх кількість в агроценозі коливається від 2 до 9 видів. Основними медодаями є гірчиця польова, жовтий осот польовий, осот щетинистий, ред'ка дика та інші. При правильній агротехніці обробітку польових культур ці агрофітоценози не мають господарського значення для бджільництва. Але при масовому розвитку гірчиці польової, коли поле здається жовтим морем, вулики заповнюються медом і вже поля використовуються і для промислового взятку.

На інших типах ґрунтів Закарпаття в просапних культурах поширені чистево-гірчаковий і галінсово-мишійовий агротипи, в яких зустрічається від 12 до 16 видів медодайв. Як бачимо, кількість медодайв порівняно з попередніми агротипами зростає, а звідси зростає і категорія віддія, які вже можуть використовуватися не тільки для підтримуючого, а й для промислового взятку. Головними медодаями в цих агротипах є плакун верболистий, конюшина повзуча, живокіст лікарський, осот жовтий польовий, чистець болотний та інші.

Для просапних культур на полях гірського Криму характерними є глухокропивово-ширицевий та зірочниково-щавлевий агротипи, які містять в своєму складі від 10 до 13 медодайв. Серед них конюшина золотиста, к. повзуча, живокіст лікарський, м'ята польова, гірчиця польо-

ва та інші. Але участь медодаїв в агрофітоценозах невелика. Тому ці віддія не мають великого практичного значення для бджільництва. Вони можуть використовуватися лише як джерела підтримуючого взятку.

При сучасній агротехніці також можливе сприяння появі бур'янів-медодаїв на орних землях України. Це особливо стосується стимуляції розвитку свиріпи звичайної в поживний період, на орних землях, де в більш вологі періоди вегетаційного сезону спостерігається масове поширення цього виду. Після збирання врожаю ярої чи просапної польової культури площа культивується, що в цілому сприяє розвитку свиріпи. Необхідно зазначити, що мед, отриманий бджолами з нектару цієї рослини, швидко кристалізується. Тому в осінній період його необхідно відкачати. Також можливо в подальшому отримані сегетальні угрупування використовувати на зелене добриво, заорюючи в ґрунт. Подібна ситуація на орних землях, особливо лісостепової зони, складається поза бажанням пасічника. Тому необхідно слідкувати, щоб отриманий мед не став основою кормового запасу бджіл на зиму. З цією метою необхідно слідкувати за розвитком осінніх медодайв навколо пасіки і в разі масового розвитку свиріпи звичайної, (а вона може масово квітувати протягом вересня і навіть жовтня) вживати ряд запобіжних заходів.

Їх застосування необхідне у зв'язку з тим, що цей вид виділяє нектар при більшінстві теплій погоді. Тому необхідно в період підготовки пасіки до зими відкачати отриманий з участю гірчиці польової мед, а потім сформувати основні запаси на зиму за рахунок відібраних влітку залитих медом рамок або за рахунок цукрового сиропу. Сформувати зимовий запас бджолам потрібно в найкоротші строки з метою меншого включення нектару з гірчиці. Після сформування зимового запасу бджіл використання отриманого нектару з гірчиці буде сприяти осінньому розвитку пасіки або буде використано в перший період зимівлі бджіл.

В цілому необхідно зазначити, що використання орних земель в якості медносних угідь є обов'язковим у наш час, бо вони займають основні площи на території України. Правильний перерозподіл пасік по зонах, а також по вегетаційному сезону в зв'язку з розвитком бур'янів-медодаїв, сприятиме значному поліпшенню медносної бази бджільництва.

Т. СОЛОМАХА, А. ІЛЛЯШ, В. СОЛОМАХА,
працівники Інституту бджільництва
ім. П. Прокоповича.

ВИТОКИ ІСТОРІЇ

До джерел бджільництва

Якщо б сьогодні нам вдалося поглянути на карту стародавнього світу, то, мабуть, можна було б помітити, що бджільництво в різних регіонах виникало в різні часи. Наприклад, в Іспанії бджільництво зародилося понад 10 тисяч років тому, на території Туреччини — понад 9 тисяч років, 6 тисяч років тому почали розводити бджіл в Єгипті. У квітучому стані в 2950 роках до нашої ери було воно в Ассирії. Тут навіть був відомий метод управління бджолами звуком.

А коли ж почали займатись бджільництвом на території нашої країни?

М. М. Вітвицький вважав, що винахід бортей стався значно швидше, ніж винахід знарядь хліборобства, які з'явилися при неоліті в V—IV тисячолітті до нашої ери. А доктор Ева Крейн (керівник Міжнародної Асоціації бджільництва і редактор трьох журналів) говорила, що виготовити вулик-колоду можна за допомогою сокири і зубила, знарядь кам'яного віку, тобто 12—8 тисячоліть до нашої ери. Агроном і пасічник А. Я. Курочкин стверджував, що наші стародавні предки щодо бджільництва не відставали від своїх західних і південних сусідів. Початок йому треба шукати в періоді розкладу первіснообщинного ладу, тобто десь у 4 тисячолітті до нашої ери. Але не поставити поряд думок цілої групи інших вчених-істориків, археологів — означало б не сказати і половини з цього питання.

При уважному вивчені знахідок, що знаходяться в харківському музеї, було звернуто увагу на вулика з слідами відбитків пальців — явні ознаки ліпки. За твердженням А. І. Тальгрена і А. А. Іессена в пізню пору бронзового віку існувало ліття по восковій моделі, а ліття металевих виробів з втратою воскової моделі могло бути вже в передскіфських культурах. Археолог-античник А. С. Ліппо-Данилевський говорив, що бджільництво почалося наприкінці бронзового віку. З часом нагромаджувались знання, уточнювалися висновки. Вчений інституту археології України А. В. Черненко говорив, що ліття по восковій моделі на території України було відоме в докімерійський час, з II тисячоліття до нашої ери, що ця обставина може в якісь мірі засвідчити про наявність бортництва вже в епоху пізньої бронзи. Історики у своїх визначеннях більш скромні, але й вони, вивчивши торговельні зв'язки і товари, одностайні в тому, що в кімерій-

ський період, період широкого застосування металевих знарядь праці при розвинутій металургії, існувало бджільництво з найбільш розповсюджену формою — бортництвом. Воно стало широко розповсюдженним в Криму і на Кавказі, в Поволжі і на Україні. Воно задовільнити попит ринку в продуктах бджільництва для здійснення обрядів і ритуалів, для харчування і ремесел можна було тільки при досить розвинутих його формах.

Основну частину меду і воску одержували, очевидно, навколо виробничих центрів, неподалік шляхів сполучень, якими були великі ріки.

Якщо взяти до уваги висновки вчених, то кімерійське бджільництво існувало від своїх джерел не одне тисячоліття.

Яким воно було на безкрайніх просторах цього краю, де віковічні ліси сусідували з степами?

Місцями розташування диких бджіл у цих обширних районах були незаймані ліси, обширні луки, лісові поляни, плавні чисельних рік і водоймищ. М'який клімат, багатство медодайв сприяли розвитку і розповсюдженю бджіл. Практично медодаї цвіли ціле літо, змінюючи один одного як у плавнях, так і на луках-суходолах. І сьогодні багато хто з пасічників, хто вивозив колись пасіки у плавні, згадує їх як гарну казку, що відійшла у минуле назавжди.

То скільки ж літ існує бджільництво на території нашої країни і де шукати його джерела?

У VII столітті до нашої ери скіфи витіснили кімерійців. У 679—678 роках до нашої ери цар Теушта на чолі кімерійського загону ввійшов в Ассирію і покинув свою країну назавжди. Отже, вік кімерійського бджільництва в країні буде складати: $1991 + 679 + 1000 = 3670$ років.

Та все ж джерела його йдуть значно в більшу глибину віків, до появи особистої власності на знаряддя праці. Якщо це так, то вік бджільництва збільшується ще на 2,2 тисячі років. Отже, приблизний вік його 5,5—6 тисяч років найбільш наближений до вірогідного.

Л. ЗЕВАХІН
м. Запоріжжя.

МАТЕРІАЛЬНО ПІДТРИМУЮТЬ ЖУРНАЛ

Члени Подільської спілки пасічників з Тернопільщини Рудка Б. В., Свистун В. І., Тимчишин Я. В., Бойко Р. М. — по 50 крб. Стецина М. М., Крупа М. О. — по 25 крб., Думанський С. А. — по 30 крб., Пасічник С. Т. — 15 крб.

Пасічники Рожнятівського районного товариства Івано-Франківської області Гошовський Е. М., Библів С. В., Конів М. М., Шлапак С. В., Шевчук В. Д., Лутчин Б. М., Мельник В. Д., Романків Ю. В., Писар О. Я., Мошура К. О., Дом'яній Т. М., Музичин В. М., Урядко І. В., Ковалевич В. М., Рудий М. М., Попович Ю. М., Цюпа В. М., Шпильчин Ю. М., Малишевський І. О., Цюпа І. Ф., Кучер Я. І., Бойко Д. І., Шумей М. П., Дирів В. І., Дмитревко Д. В., Якубовський В. М., Діка М. І., Івахненко І. І., Лахманець Б. І., Ганзяк І. А., Кузьо Й. І., Шумей А. Г., Карпун І. Д., Библів М. П., Вовк І. Ф., Хортів М. В., Боднар В. Ф., Шмигельський О. Р., Ільчишин І. І., Павлишин М. А., Дирів З. Г., Прокопів В. М., Стасів В. В., Кравців В. О., Данко О. Д., Дранчук В. Ф., Бубнюк І. І., Фалько В. М., Меленевич І. М., Павлів В. І., Червяк В. М., Пулик Ю. М., Глушко М. Л., Феденяк І. М., Петриній В. І., Павлишак М. С., Юрів М. Д., Библів В. І., Філіпович М. О., Михайлів В. Д., Баричко І. М., Турчин М. П., Локатир Я. Б., Сагайдак В. П., Мельник М. М., Михалко М. Ю., Мушка М. Д., Кравець І. В., Павин В. А., Вовчук М. І., Стасів М. І., Духович Б. І., Марків А. М., Юкіш П. І., Тринчук П. Ю., Романишин М. В., Грінка П. І., Атаманчук М. Д., Семкович В. М., Райковський М. Ю., Меркер М. Ф., Савчин Л. О., Левицький Р. П., Пулик Ю. М. — по 10 крб. Іваськів П. Д., Мотрук І. М., Неселяк Е. М., Драмюк М. С., Дяків В. І., Попович І. М. — по 5 крб.

Пасічники Кременецького районного товариства Тернопільської області Яремчук Г. В., Купна П. І., Бульчак П. Ф., Королоп І. І., Ришилоп Ф. П., Кулина В. В., Масько Л. Ф., Карпчук І. Д., Павлишин М. І., Медвідь О. І., Загнибідо М. Г., Бульчак В. О., Стецюк М. І., Швидкий Е. Е., Горпініч І. Г. — 80 крб. Моптін О. В., Жушельський В. Г., Хитрук Г. Д., Прицюк І. В., Городицький Г. А., Федишин Е. Е., Городицький Х. Г., Остапишин А. Г., Наоплюк К. С. — 50 крб.

Рожнятівське районне товариство Івано-Франківської області — 600 крб.

Висловлюємо щиру подяку всім пасічникам за матеріальну підтримку журналу «Український пасічник» і особливо голові Рожнятівського районного товариства бджолярів-любителів Подобаному І. Ф.

Ще й мед будем пить

У старі добри часи наші предки, князі гостилися питними медами і медовими напоями. Може хто і нині зацікавиться, то я пропоную рецепт варіння питних медів.

До 10 літрів меду вливаємо 20 літрів перевареної води (це так званий мед третяк). Кип'ятимо кілька годин, збираючи все шумовиння до окремої посуди, яке потім можемо переробити на другий сорт. По мірі випаровування доливаємо перевареної води, щоб отримати повних 30 літрів. Вогонь відповідно регулюємо, щоб не був надто сильним. Коли вже шумовиння немає, напій відставляємо і після охолодження зливаємо до бутля.

Перед варінням меду купуємо в аптеках дріжджі-квасниці, 100 грамів яких даємо на дві літри теплої (26—30 °C) води і півкілограма меду. Розчинені дріжджі вливаємо до бутля зі звареним медом. Посуду закриваємо марлею, ставимо в тепле і темне місце, де кілька днів мед бурхливо ферментує. Відтак закорковуємо ферmentаційну трубкою і триває три-четири-місячна ферmentація. Через ферmentаційну трубку дріжджі-квасниці в теплих умовах виділяють безліч бактерій, котрі з часом осідають на дні посудини.

Коли мед ферментує на холоді, то утворюються іншого роду бактерії, що можуть зіпсувати мед. Після закінчення ферmentації переливаємо все (за допомогою

шланга) до іншого бутля і знову ставимо ферmentаційну трубку. Перетримуємо мед у холодному місці в льюху. Відтак з часом його можна переливати у пляшки і щільно закупорювати, заливаючи корок лаком, або розтопленою живицею з воском. Не бажано випускати меди і вина влітку, бо тоді навіть ті, що простояли в льюху кілька літ, можуть знову ферmentувати.

Щоби мед мав гостріший смак додаємо при варінні в мішечку 20 грамів хмелю або трішки гвоздики чи кориці, які опісля викидаємо.

Хміль краще додавати тільки до меду четвертака, який варимо з 10 літрів меду і 30 літрів води (разом 40 літрів), бо четвертак по ферmentації вже можна пити. До пляшок третяка і четвертака кидаємо кілька зерен рису.

Вище описаний козацький мед третяк (з однієї частини меду і двох води) може довше зберігатися. Найліпший гетьманський мед (двійняк), що готується з однієї частини меду, але тільки липового, і однієї частини води.

А ось рецепт медового напитку простіший: 10 літрів меду і 20 перевареної води ставимо в тепле місце, де кілька днів суміш бурхливо ферментує. Опісля прилаштовуємо ферmentаційну трубку, бродіння триває ще шість тижнів, і напій готовий.

В. Гладиш, м. Львів.

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК

№ 6 (червень) 1992 р.

Щомісячний науково-виробничий, інформаційний масовий галузевий орган Української Спілки Пасічників і Інституту бджільництва імені П. І. Прокоповича Української Аграрної Академії наук.

Відроджений у травні 1991 року.

Головний редактор
М. Д. Осташевський.

Редакційна колегія:

- І. Г. Багрій — завідуючий відділом інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича.
- Л. І. Боднарчук — директор інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича.
- В. М. Болкот — завідуючий відділом редакції.
- С. Ф. Вербовецький — член Ради Української Спілки Пасічників.
- В. А. Гайдар — завідуючий відділом інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича.
- І. К. Давиденко — завідуючий відділом інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича.
- М. П. Дейнека — член Ради Української Спілки Пасічників, пасічник-аматор.
- О. Г. Довгалюк — голова ради Львівського обласного товариства пасічників-аматорів.
- В. П. Пилипенко — працівник головний зоотехнік інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича Мукачівського бджолосплідника.
- В. П. Поліщук — завідуючий кафедрою технології виробництва бджолопродукції академії наук сільського господарства України.
- Б. В. Рудка — член Тернопільського міського товариства бджолярів-аматорів.
- М. А. Рудковський — член Ради Української Спілки Пасічників, пасічник-аматор.
- М. П. Сегін — начальник управління сільського господарства і продовольства Львівського облвиконкому.
- Я. А. Сидоровський — директор ВО «Львівбджолопром».
- М. М. Фенчак — заступник головного редактора.
- І. М. Шеленгович — відповідальний секретар.

Літературний редактор О. Г. Царинник.
Коректор Л. М. Корінченко.
Художній редактор Я. О. Лозинська.
Технічний редактор С. П. Занько.

ЗМІСТ

Будеш, батьку, панувати...	1
С. Михайлишин. Книзі — сто років	2
Я. Гулкевич. У краєзнавчому музеї	3
ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ДОСВІД	
В. Василів. Підсадка плідних бджолиних маток	4
А. Гришко. Чи має майбутнє «Колосок»	4
Н. Семенова, В. Поліщук. Принесення і використання води бджолами	6
С. Озарко. Утримую у вуликах-лежаках	7
В. Бащук. Хто може бути пасічником?	7
П. Романовський. Повірмо, і...перевірмо	8
I. Кириєва, О. Магда. Про другу генерацію бджоли-листоріза мегахіліротундата в Україні	9
А. Биченко. Про пилок і його «таємниці»	10
М. Фенчак. На „V OLV O“ — в СРСР	11
ПАСІЧНИК МАЙСТРУС	
М. Осташевський. Приставка-пилковловлювач	12
Візок і підставка для транспортування вуликів	15
Я. Крехівський. Зробіть самі	16
Навчальні заклади, які готують пасічників і спеціалістів в Україні	17
НА СЛУЖБІ ПАСІЧНИЦТВА	
Б. Рудка. Видатний діяч українського бджільництва	18
С. Потічко. Найкраща музика	19
ВІСТІ З КРАЮ	
С. Древницький. Товариство: з минулого в майбутнє	20
М. Рудковський. Сам на сам з проблемами	21
М. Франко. У наших словацьких друзів	21
ХВОРОБИ І ШКІДНИКИ	
В. Паркулаб. Як зарадити гнильцеві	22
О. Макарчук. Чи боїться кліщ герані?	23
Настанова по застосуванню препарату БІОСПОН для підвищення резистентності бджолосімей	23
АПІФІТОТЕРАПІЯ	
Л. Боднарчук, С. Бондарев, А. Жаров, С. Бугера. Бджоли просять захисту	25
А. Лабінський. Запитували — відповідаємо	27
До відома передплатників журналу	27
ЕКОЛОГІЯ І БДЖОЛИ	
Д. Приходько. Думки вголос	28
СВІТ МЕТОДАІВ	
Т. Соломаха, А. Іляш, В. Соломаха. Медодайна рослинність орніх земель України	28
ВІТОКИ ІСТОРІЇ	
Л. Зевахін. До джерел бджільництва	31
Матеріально підтримують журнал	32
В. Гладиш. Ще й мед будем пить	32

Здано до набору 4.05.92. Підписано до друку 28.05.92. Формат 70×100^{1/16}. Друк офсетний. Папір друкарський № 2. Умовн. друк. арк. 2,6. Умовн. фарб.-кіл. 3,35. Обл. видавн. арк. 3,92. Тираж 16 000 прим. Замовлення 442-2. Ціна 2 крб. 80 к.

Передплатний індекс 74509.

РЕєстраційне свідоцтво КП № 403

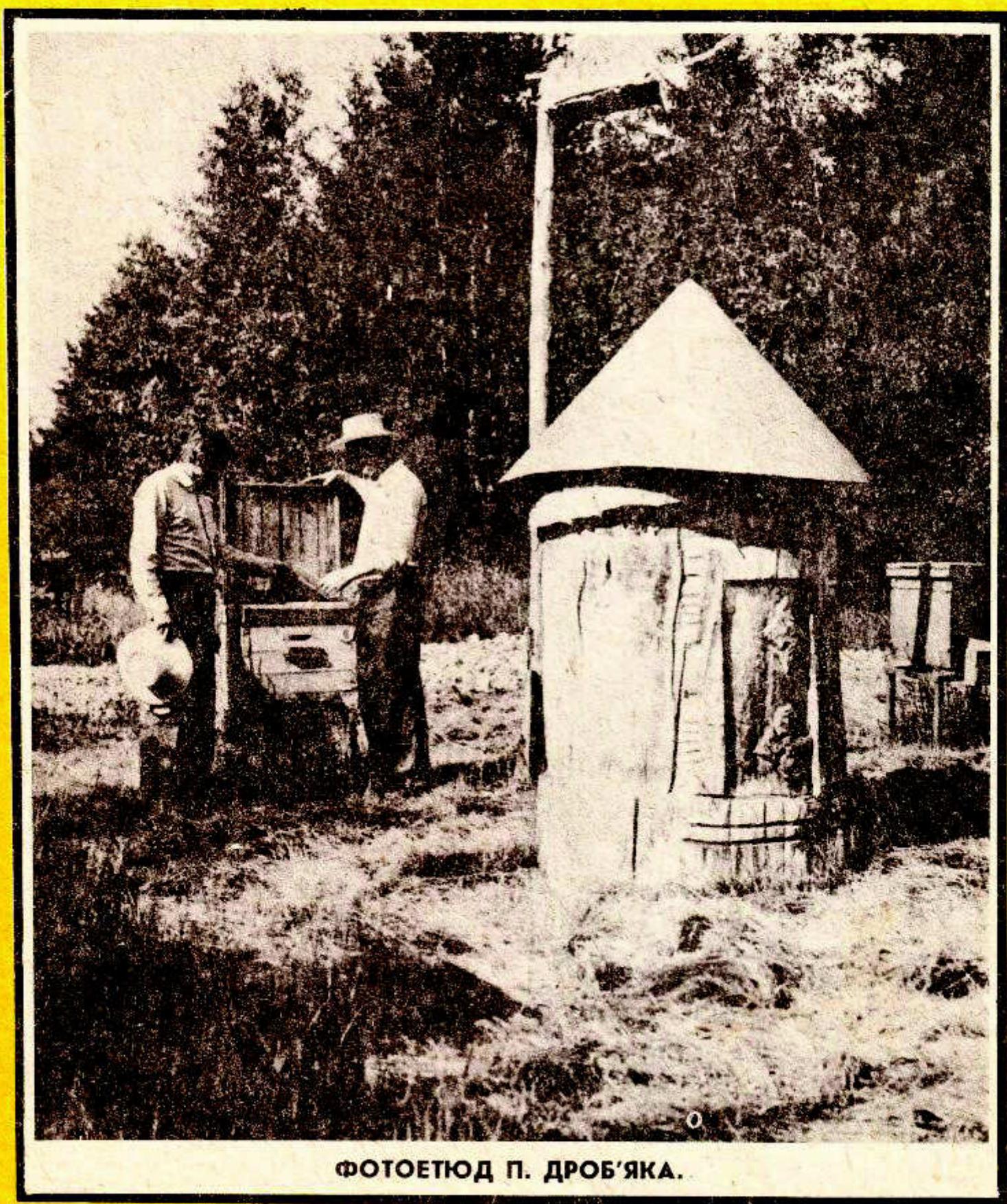
Адреса редакції:
МСР 290601, Львів, 700-річчя Львова, 63, к. 211.
Тел. 52-21-16

Розрахунковий рахунок редакції:
000609506 МФО 325644,
Код 290002. Дирекції АКАПБ «Україна» Львів
Львівська книжкова фабрика «Атлас».
290005, Львів, Зелена, 20.

Ціна по домовленості

20р 6-7

ISSN 0869—2378. Український пасічник 1992. № 6 1—32 (160—192).

ФОТОЕТЮД П. ДРОБ'ЯКА.